yamçı

AYLIK SOSYO-KÜLTÜREL DERGİ

ocak 1976 sayı: 3

bu sayıda

yazıları tanıtmadan önce kimi sorulara yanıt olabileceğini umduğumuz genel açıklamalarla girelim söze.

«yazsak acaba yayınlarlar mı yazılarımızı?» diye kaygılanan ve bu yüzden de yazamadıklarını, ya da yazdıklarını gönderemediklerini ileri süren okuyucularımızın kimi yakınmalarına tanık olduk son günlerde... Oysa 1. sayımızın ikinci ve beşinci sayfalarının son paragrafları, ikinci sayımızın ilk sayfası ile sekizinci sayfasının son satırları ve genel olarak derginin tutumu bu kaygılara pek açık kapı bırakmıyordu. **«sayfalarımızın okuyuculara da açık»** olduğunu, **«yazılarınızı»**, **«her türlü çalışmalarınızı»**, **«eleştirilerinizi»**, **gözlem görüş ve düşüncelerinizi»** beklediğimizi, **«işbirliğini sağlayabildiğimiz ölçüde»** sorunlarımızı çözümleyebileceğimizi v.b... belirtmeye çalışmıştık.

Ama burada da yineleyelim.

Sayfalarımız okuyucularımıza da açıktır. Toplumumuza bilgi ve bilinç kazandırabilecek, amaca katkıda bulunabilecek nitelikteki her türlü yazı (telif, çeviri, derleme, araştırma, inceleme, yorum, mizah v.b...), resim, karikatür v.s., olanaklarımız ölçüsünde değerlendirilecektir. Eleştirilerin dedi-kodu aşamasından kurtarılarak amacına varan gerçek eleştiri, ya da tez, anti-tez niteliğine dönüştürülmesi, kalem silahının kullanılması artık kaçınılmaz bir görevdir.

Bu arada, bu görevi içtenlikle yerine getirmeye çalışanlara, ürünlerini bize göndermiş ve gönderecek olanlara takdir ve teşekkürlerimizi sunmak isteriz.

Geçtiğimiz yılın kimi olaylarının anımsatıldığı, **3. sayfamızdaki '1975'in ardından'** başlıklı yazımızda da yine bu göreve, yazma, sorunlarımıza yönelme gereğine değinildi kısaca..

6. sayfada Nart Savsur'un **'yol ayrımı'** başlıklı yazısı var.

Çureyko'nun **Çerkesler ne Arap, ne de Türk topraklarına göç etmemiştir'** başlıklı yazısı **7. sayfamızda** tarihsel bir gerçeğe parmak basıyor.

9. sayfada Karden D. nin **'Asemi mutlu mu?'** adlı hikayesi yer aldı.

Meşfeş'u, 13. sayfamızdaki 'anaya mektup' ta bir düş'ünü anlattı.

14. Sayfada Ş. S. Aydemir'in **'Tek Adam'** adlı yapıtı üzerine düşündüklerini dile getirdi Yenemıko M..

'Nihat Bidanuk'un Kafkasya gezisi'ni **18-28. sayfalarımızda** izleyebilirsiniz resimleriyle...

29. sayfada «Anayurttan bir portre» genel başlığı altında ünlü yazar **'Tobil Talustan'**ın yaşamöyküsü ve yapıtları tanıtılıyor. Hemen ardından yine Yismeyl Ö. **33. sayfada** Nart kahramanlarından **'Savsurukua'**yi işledi.

«Bir gün gelir» başlığı altında iki muhaceret şiiri sunduk **35-37.** sayfalarda... **'Hasret'** ve **Kafkasyalı Prometheus'.**

38. sayfada ünlü sanatçı Nuri İyem'in kaleminden hemşehrimiz ressam İhsan Şurdum'u ilk kişisel sergisiyle izliyoruz.

Yabğeko A., **'yamçı ile bir pazar'** başlığı altındaki yazısında dergimiz hakkındaki düşüncelerini ve eleştirilerini değişik bir üslupla sergiledi **42. sayfamızda. 45. sayfamızda** aynı konudaki duygu ve düşüncelerini **şiirleriyle** dile getirmiş Bezeroko K., Kanuko Cemil ve Janberdi.

46. sayfada «ünlülerden seçmeler» genel başlığı altında, **'Emilio Prados'u 'Özgür Sesler Var'** şiiriyle tanıyoruz.

Bundan böyle her sayıda yer vermek istediğimiz «Okuyucu mektupları»nı cevaplamaya başladık **48. sayfamızda.** Ayrı ayrı mektuplarla cevaplayamayışımızın anlayışla karşılanacağı umut ve dileğiyle...

Söz mektuba gelmişken, mektup deyip geçmeyelim. Toplumumuzda mektuplaşma alışkanlığı pek yoktur ama nice uygar insanın duygu ve düşüncelerini, görüş ve gözlemlerini uzaklara, hatta nesillere ulaştırmada kullandığı söyleşme, tartışma, haberleşme ve karşılıklı etkileşmeyle yetkinleşme aracıdır cağımızda

Mektubu bu anlamıyla değerlendirmek ve bu işlevinden yararlanmak gerek.

Bizde de özlü, yararlı, etkili, ilginç mektuplar olur zaman zaman, yüreklendiren güç veren. Böylelerini, tümüyle olmasa bile, yine sayfalarımızın elverdiği ölçüde bölümler halinde yayınlamaya çalışacağız gelecek sayılarımızda.

Ayrıca Anayurt Kafkasyadaki akrabalarıyla mektuşlaşmak, ilişki kurmak veya mektup arkadaşı edinmek isteyenlere, en azından adres sağlayarak, yardımcı olabileceğimizi duyurmak isteriz.

Dördüncü sayıda buluşmak üzere sağlıcakla...

---

yamçı — aylık sosyo-kültürel dergi ● sahibi ve sorumlu yönetmeni : fahri huvaj ● genel haberleşme ve abone adresi : **yamçı dergisi, P.K. 341, ULUS - Ankara** ● fiatı 750 krş ● yıllık abone bedeli : 12 sayı için - 90.- TL., Türkiye dışı için iki katı ● gelen yazılar basılsın - basılmasın geri gönderilmez ● yayınlanan yazılar kaynak gösterilmeden iktibas edilemez ● imzalı yazıların düşünsel ve siyasal sorumluluğu sahiplerinindir ● bu sayı şafak matbaasında dizilmiş ve basılmıştır ● ocak 1976.

1975'in ardından

Ulus tanımında sözlüklerin birleştiği en az ortak öğeler «dil, kültür ve ülkü birliği» olmaktadır. Bunların yanısıra ulus tanımında «töre, tarih, toprak ve köken birliği» öğelerinin bulunmasını gerekli gören sözlükler de vardır.

Hangi açıdan ele alırsak alalım 1864 öncesinde Adığe toplumunun ulus tanımına uygun bir görünümde olduğunu söyleyebiliriz. Aynı yargıya bugün Anayurtta yaşayan Adığeler için varmak çok daha kolaydır. Çünkü Ulus tanımının tüm öğeleri açıkça gözlenebilmektedir.

Muhaceretteki Adığe toplumu ise bu bütünün bir parçasıdır. Yüzonbir yıldır muhacerette uygulanan gizli - açık özümleme politikalarıyla, büyük kayıplar verdirilmiş olmasına rağmen bugün asgarî ölçülerde olsa bile Anayurtlu muhaceret arasında bir ulusal birliğin varlığı kesindir. Ancak bu birliğin uzun süre korunması, muhaceret koşullarının değişmesine bağlıdır. Adığe Ulusu'nun muhaceret kesiminin ulusal varlığı ile muhaceret koşulları tam bir çelişki içindedir.

Bir ulusun bir kesimini yokluğa iten koşulların varlığı, o ulusun ulus olmadığı anlamına gelmez. Ama içinde bulunduğumuz toplumlarda, özellikle nüfusumuzun daha yoğun olduğu ülkelerde, kimi yabancı yazarların Çerkeslerin ayrı bir ulus olmadıklarını, kendi uluslarının bir boyu olduklarını kanıtlama çabaları ilginçtir. Bunun yanısıra, Çerkeslerin ayrı bir ulus olmadıklarını kanıtlamanın dünya kamu oyu ve bilim dünyası karşısında mümkün olamayacağını, dolayısıyla Çerkeslere sahip çıkma girişimlerinin sonuçsuz kalacağını gören kimi yazarların Çerkesleri aşağılamaya, eksik yanlarını abartarak sayıp dökmeğe, aşağılayıcı yeni nitelikler uydurmaya çalışmaları daha da ilginç ve gülünç olmaktadır.

1975 Türkiye'sinden kimi örneklerin altını çizelim.

1975 Türkiye'sinin bir gazetesinde, bir mecmuasında Çerkeslerin ayrı bir ulus olmayıp Türk ulusunun bir boyu olduğu ileri sürülerek ispatlanmaya çalışılmıştır.

1975 Türkiye'sinde bir siyasal parti başkanı, bir seçim gezisi sırasında Çerkeslerin yoğun olduğu kimi bölgelerde kendisinin de Çerkes olduğunu (!) fısıldayarak en azından oy ve sempati sağlamağa çalışırken seçim sonrasında, alkışlar arasında yaptığı bir konuşmada heyecanlanarak gerçek tavrının üzerindeki maskeyi kaldırıvermiş ve «... Çerkeslere mi kardeşim diyeceğim!» deyivermiştir. Aynı örgüt, başkanının «düşmanımdır» dercesine bir tavırla iteleDiği aynı Çerkeslerin yoğun olduğu bir başka bölgede — ölürse Çerkesler ölsün dercesine — kendisine, onlardan, vurucu güç kazandıracak özel yatırım yapabilmiş ve cepheye sürebileceği delikanlılara sırtlarını sıvazlayarak, okşayarak yaklaşma girişimlerinde bulunmuştur.

TRT Televizyonunda Çerkesleri aşağılayıcı bir film gösterilebilmiş, bir başka belgeselde Çerkesleri aşağılayan ifadelere ve tavırlara yer verilebilmiştir. Yine TRT Radyosunda aynı aşağılayıcı tutum bir başka biçimde, hem de halkın en çok izlediği «Radyo Tiyatrosu» programındaki bir oyunda yinelenebilmiştir.

1975 Türkiye'sinde okumuş-yazmış Fakülte bitirmiş bir Çerkes, kendine yabancılaştırılıp tam kullanılacak kıvama sokulduktan sonra yetkili bir ağız haline getirilmiş ve ona, bu topraklarda neredeyse kendisinin bile yaşamadığı, Çerkes diye bir halkın var olmadığı, belki de olamayacağı söyletilebilmiştir.

1975 Türkiye'sinde, Anadolu'nun sıradan olaylarından biri sayılan, iki köy arasındaki sınır anlaşmazlığını Türklük - Çerkeslik etnik çelişkisine vardırarak Çerkesler aleyhine çarpıtan, Çerkesleri belki de hiçbir zaman görülmedikleri bir sıfatla itham eden, aşağılamaya çalışan bir yazı günlük bir gazetede, hem de Cumhuriyet gibi bir gazetede yayınlanabilmiştir.

Kısaca 1975 Türkiye'sinde, en yaygın ve en etkin kitle haberleşme araçlarından tutun da en amatör yazarına dek

her kesimde muhaceretteki Adığe Halkını ya sahip çıkarak özümleme, ya da bu olamıyorsa aşağılayarak sindirme, yıldırma gibi yollarla bir ulusal ezikik yaratılarak ulusal varlığını sürdürmenin yollarını arayabileceği düzeyden, ulusal bilinçten yoksun bırakma çabalarına girilmiş, yabancılaştırma ve özümleme süreci hızlandırılmak istenmiştir.

Bilimsel nesnellikten uzak oldukları, kendi tavırlarındaki çelişkilerden bile kolaylıkla anlaşılabilen bu çabaların kaynakları şöyle sıralanabilir.

— Geri kalmış ülkelerdeki egemen etnik grupların kendilerinden başka toplumların yaşama hakkını kabullenemeyen bağnaz anlayışı,

— Uygulanan özümleme politikalarına rağmen yeterince özümlenememiş etnik grupların ulusal bilinç kazanarak artık özümlenemez hale gelmelerinin egemen etnik gruplar için zararlı olabileceği korkusu,

— Azınlık durumundaki etnik grupların kendi sorunlarına yeterince yönelmemeleri,

— Sosyolojik kuralların azınlıklar aleyhine işlemesine göz yumulması ve bunun sonucu olarak oluşan kendine yabancılaşma olgusu.

Daha bilimsel olarak ortaya konabileceği kuşkusuz olan bu olgulardan ilk aşamada üzerinde durulması gerekenler, son iki bölümde belirtilen «kendi sorunlarına yeterince yönelmeme» ve «yabancılaşma» olgularıdır.

1976 Türkiye'sinde, muhaceretin 112. yılında yine yapılmamışlar yığını, yine bilinmeyenler zinciri, yine yapılması gerekenler listesi Çerkes Ulusunun muhaceret kesimini bekleyen sorunlar olarak durmaktadır.

Artık ulusal sorunlara yönelinmelidir. Muhaceretteki Adığe halkının ulusal sorunlarına yönelmesi, halkından kopmamış aydınların iş ve güç birliğiyle başlayacak ve gerçekleşecektir. Taşıdığı Adığe niteliğinin verdiği sorumluluğun bilincine eren her ulussever, gücünü, olanakarını, düşüncelerini açıkça ortaya koymalı ve ulusal görevine başlamalıdır. Yanlışlar yığınının dağılması, yabancılaşma olgusunun asgariye inmesi ve ulusal varlığın sürdürülebileceği bir sonuca varılması ancak bu yolla mümkün olacaktır.

yamçı

yol ayrımı

narı savsur

Muhacerette bir asır tamamlandı. İkinci asrın başlangıcındayız. Günler geceleri, aylar yılları, yıllar asırları kovaladı. Geldik bilmem kaçıncı yol ayrımına. İlk yol ayrımı 1864 lerde Anavatanda başladı. Anavatanı terk etmek veya sonuna kadar mücadele... Sonuç biliniyor. Toprağından ayrılanlar için sonun başlangıcı. «Toprağından sökülüp saksıya dikili» bir ağaç örneği. Başlangıç acı. Hasret zor. Yığınların ölümü... Doğanın doğal seçimi. «Bana uyan yaşar».

Kafkas insanı direndi. Tüm benliği ile, yabancılaşmamak için. Senelerce yabancıların toprağına, iklimine, insanlarına direndi. Ama yalnızdı, gün be gün güçsüzleşiyordu.

Sonun başlangıcı yazılmadı, yazdırılmadı. Bir nevi ulusal unutkanlık yaratıldı. Ulus yavaş yavaş kendi diline, kendi diri geleneklerine, kendi tarihine ve kendi uygarlığına yabancılaştı, yabancılaştırıldı.

Yabancılaştı, yabancılaştırıldı.. Tartışılması gereken iki sözcük. Birinin nedenleri bizden, bizim içimizden geliyor. Yani ulusal beraberlikten, birlikten yoksun oluşun bir sonucudur yabancılaşma. Nedenleri toplumun iç dinamiğinde arayan bir görüş. Yabancılaştırmada bir dış zorlama var. İçinde yaşadığımız toplumların empozesi bir kültür zorlaması. Zorunlu bir yokoluş. Hiçbir insancıl, yasal dayanağı olamayan bir zorlama. Uluslaşma sürecindeki toplumların bütünleşme istek ve zorlamaları. «Bir dil-Bir Ulus»,, «Kaderde, kıvançta ve tasada ortak bir ulus» değer yargılarında kendisini bulan egemen bir ulusun kültür zorlaması.

Yol ayrımı bir seçenek. Neyin neyle? Kimin kimle? ayrılmasının bir seçimi. Kuşkusuz bu seçim yabancılaşma, yabancılaştırma tezleri arasında değildir.

Bu seçim, bu yol ayrımı, tarihsel bir ulus olup, Kuzey Kafkasya'nın yerli otokton halklarından Çerkes'lerin ulusal benliklerine kavuşup, tarih ve geleneklerinden gelen ulusal onurunun yaşatılmasıyla kendi toprağı K. Kafkasya'da kendi geleceğini kendi tayin eden bir ulus olma istemiyle ulusal benlikten uzaklaşıp, ulusal onurdan yoksun, tarih sayfalarından silinen, diğer toplumlarla bütünleşen bir yığın olma arasındaki yol ayrımıdır. Aslında bu yol ayrımı çağımızda tüm devletsiz ulusların bir seçeneğidir. Tarihte var olan ve halen ulusal yaşama mücadelesi veren halkların gelecekte de var olma istemidir, yol ayrımı.

çerkesler ne arap ne de türk topraklarına göç etmemiştir.

çureyko

En ilkel savunma araçlarıyla devrin en güçlü emperyalist devleti olan Çarlıkla yıllarca sürdürülen **ulusal kurtuluş savaşında** yenik çıkan Çerkesler, Osmanlı'nın sürekli propagandası, Çarlık'ın ağır baskısı sonucu yurtlarını bırakarak bugünkü muhaceret hayatına girmişlerdir.

Biz bu küçük derlemede sözkonusu acı sonu hazırlayan Çerkes Çarlık savaşlarının ne ekonomik, ne de politik yanına dokunmadan; sadece bu savaşın Çerkeslere getirdiği Muhaceret hayatının süregiden bazı yanlarını, içinde yaşadığımız toplumların ve diğer yabancıların kalemlerinden okuyacak, günümüz koşulları içerisinde yorumunu sizler yapacaksınız. Ancak burada ötedenberi söylediğimiz bir sözü tekrarlamak isteriz. **Çerkesler ne Türk, ne de Arap topraklarına göç etmemiştir.** Çünkü Çerkeslerin toplu göç tarihi olan 1864 yıllarında her iki sıfattan birinin adını taşıyan bugünkü anlamda «Devlet» olmuş bir ulus olmadığı gibi Osmanlı halk birikiminde herhangi bir etnik grubun egemenliği de söz konusu değildi. Bu yargımızı belgeleyen 9 mart 1974 tarihli Yeni Ortam gazetesinin 'GÖRÜNÜŞ' sütunundaki sayın İlhami Soysal'ın 'Osmanoğulları' başlıklı yazısının konuyu ilgilendirdiğini kabul ettiğimiz şu satırlarını birlikte okuyalım:

«Çarpıcı Belgeler

Böyle düşünenlere resmi tarih kitaplarında öğretilenlerin dışında bazı gerçekleri sıralayalım: Belki görüşlerinde bazı değişiklikler olur. Konuyu daha iyi araştırmaya yönelenler çıkar içlerinden. Önce tartışmaya temel olsun diye bir hüküm söyleyelim.

— Osmanlı, Türk ve Türklük düşmanıdır...

Haydi bir hüküm daha :

— Osmanlı imparatorluğunun, kuruluşundan sonuna değin bir tek sömürgesi olmuştur: Anadolu...

Klasik tarih bilgilerinin dışında araştırmalara gerek gösteren yorumlara yol açan bu görüşlere bir tane daha ekleyelim mi?

— Osmanlı'nın gözünde Çingene ile eşdeğerde tutulan tek bir ırk vardır: Türkler...

— Osmanlı'nın gözünde Türkiye hiçbir zaman bir Türk ülkesi olarak görülmemiştir. Osmanlı herkesten çok Türkün düşmanıdır...

... Osmanlı Padişahlarından, Osman'ın dışında anası Türk olan yoktur. Fatih'ten 16. yy. ortasına kadar geçen dönemde gelip geçmiş 48 sadrazamdan Türk asıllı olanların sayısı sadece 4 tanedir. Geri kalanları, Rum, Sırp, Arnavut, Hırvat, Frenk, Arap, Rus gibi başka kökenlerden gelmiş kişilerdir.»

Biz kendi konumuza dönelim. Demekki sözkonusu tek etnik grup hakimiyeti fikri sonradan doğmuş ve Osmanlı'ların yıkılışıyla hayat bulmuştur. Yıllarca birlikte, sürtüşmesiz yaşayan Osmanlı halkları sonradan işlenmek istenen bu tek etnik grup egemenliği fikriyle düşman gruplar haline getirilmiş ve günümüze kadar çeşitli aşamalarla gelmiştir.

Kısaca söylemek gerekirse Çerkesleri yurtlarından halen bulundukları topraklara sürükleyen bir başka etken Osmanlı'nın 'İslam Birliği' fikri ve bunun işleyiş tarzıydı.

Bunları yazmak ve söylemekten amaç; yurttaşı olduğumuz toplumların geçmişin acılarını unutmuş görünerek kesintisiz sürdürdükleri tek etnik grup hakimiyeti düşün ve mücadelesinde (yok sayılıp kendilerinden sık sık bahsedilen) diğer etnik grupların giderek kırgınlıklarını arttırmakta olduklarını hatırlatmaktır.

Ayrıca ileriki yazılarımızda etnik varlıkları belirlenmeyen Çerkeslerin öz sıfatlarıyla basın hayatında bu denli geniş yer almış olmalarının gizli nedenlerini belgelerle ortaya koyacağız.

Bu arada tek etnik grup hakimiyetçilerine kimin yurt bütünlüğüne ne biçimde yararı ve zararı olduğunu sunarken anayurt Çerkesya dışındaki Çerkeslerin kısaca belirtilen nedenlerle yerleştikleri topraklara ve o toprakların halklarına nasıl candan bağlandıklarını inkâr eden veya görmemezlikten gelen çevrelere de üstünde yaşadıkları toprağın tarihini birazcık öğrenmelerini hatırlatıyor ve diyoruz ki; yer yuvarlağının neresinde olursa olsun egemen etnik gruplarca baskı altında tutulan tek etnik grup dahi var oldukça insanlık huzur bulmayacaktır.

HİKAYE

asemi mutlu mu ?

karden d.

— I —

Tüm bedeni ayaklarına yığılmıştı sanki, nefes almasını güçleştiren öksürüğünü iki kat olup yenmeye çalıştı. Matkeri. Ağır ağır doğrulurken titreyen sağ elini taşımakta güçlük çektiği ceketinin iç cebine uzatarak tabakasını çıkardı, tütününü sarmağa koyuldu.

Bütün gün Yenehan'da (1) dolaşmıştı. Kilimler çok pahalıydı. Uzun süren bir pazarlıktan sonra, fiyatını harman zamanı ödemek üzere iki kilim almıştı, iki de tahta sandalye... Bir dostunun mağazasına bıraktı onları. Evdekilerin istediklerini almak için ağır adımlarla pazara doğru yol aldı... Divitin bir elbiselikte gözü kalmıştı Matkeri'nin. Janserey'e götürsem sevinir, diye düşündü. Oğlu Janbot'un söylediklerini hatırladı bir ara «Diyade, benim çantayı unutma. Soğukta kitap taşımak zor oluyor. Şöyle Salman dayının oğlununki gibi olsun. Kulplu, biraz da büyükçe..» Bu da tamam dercesine rahat bir nefes alarak çantayı koltuğunun altına yerleştirdi. Amma da pahalı, ne var buncacık şeyde, diyerek çantayı incelemeğe başladı. Dikişlerini, köşelerini gözden geçirdi bir bir. Kilidiyle uğraştı bir süre, açamadı. Baktı baktı, sonra vaz geçti. Kızına aldığı başörtüyü divitin elbiseliğin arasına sıkıştırırken, karanlık basmadan köye yetişirsem eyvallah dedi.

— II —

Rüzgâr dışarda hafif ıslıklarla, yapraklarla oynuyordu... Getirdiklerini kapının arkasına bıraktı, üşümüş ellerini oğuşturarak içeri girdi Matkeri. Janserey ocağa bir kütük attı. Ateşin yanına bir minder koydu. Havalar da amma soğudu, derken usulca mindere ilişti, ellerini çatırdayarak yanan ateşe tutarken;

— Kesme şeker de çay da aldım, dedi Matkeri.

— İyi yaptın, yarın akşam öğretmeni yemeğe çağırırız, derken lastik ayakkabılarını sürüyerek odadan uzaklaştı Janserey.

— III —

— Öğretmen de çok beğendi Psıhalıveni ha... Şu öğretmen iyi çocuk, iyi amma bu akşam söylediklerini beğenmedim. Neymiş efendim, Türkçeleri bozukmuş da telebelerin, hep Türkçe konuşun, diyor. Hele bir kendi dillerini konuşsunlar da... öbürünü mecburen öğreniyorlar zaten. Hadi okuldaki konuşmalarına karışsın, anladık ama dışarda karışmaya da hakkı yok ki... Sahi bizim oğlan, Türkçe'den kaç getiriyor?

— Ne bileyim, hep pekiyi alıyom, diyor.

— Eee daha ne diyor bu meret... Elini kaldırarak kızdı, tabakasını çıkardı. Parmaklarıyla aldığı tütünü özenle kağıda yerleştirdi. Sigara kâğıdını tükrükle ıslatmaya koyuldu. Bir yandan da söyleniyordu.

— Zaten şimdiki çocuklar Çerkesçe konuşmaz oldular. Okulda korkutuyor mu ne bu çocukları?... İnsanın kendi diliyle konuşması yasak mı? Hökümet öğretmenlere konuşturmayın mı diyor acaba?... Herkesin kendi dili gibi var mı!.. yanıbaşındaki maşayla ateşi kurcalarken hüzünle içini çekti Matkeri.

— IV —

Janbot ödevini bitirir bitirmez olduğu yerde uyuyakaldı. Janserey güçlükle onu yatağına kadar götürdü, üzerini örttü, lastiklerini sürüye sürüye döndü. Dikmeğe başladığı minder yüzünü eline aldı, o da ocağın başına ilişti..

Matkeri üzerine oturduğu sağ ayağının uyuştuğunu hissederek kalktı, sol ayağını altına alarak tekrar oturdu. Ağzındaki tütün tadını atmak istercesine ocağa tükürdü.

— Duydun mu Meşitl'lerin kızı vermişler.

Pek hoşuna gitmemiş gibi:

— Duydum, dedi Janserey. Bir süre minder yüzünü iğneledikten sonra duramadı...

— İnsan paraya tamah edip de bu kadar küçülür mü, zavallı gül gibi kıza yazık ettiler, dedi.

— Yazık ettiler ya, dedi Matkeri. Sonra devam etti:

— Eh otuz bin lira da az para değil ki...

Janserey birden atıldı:

— Parası batsın. Ne olduğu belirsiz, alamanyacının teki. Başkası istese, hele bizimkilerden biri istese sormadıklarını bırakmazlar. Kimlerdenmiş, kârı-kisbi var mıymış, da-

ha neler neler... Dünürler altı ay kız kapısında sürünür. Sonra da işiniz olmayacak, derler. Bak canları istedi mi onbeş günde nasıl iş bitiriyorlar... Gözü kör ola şu paranın. İnsana yaptırmayacağı yok. Ocakta yanan odunları karıştırırken oldukça kızdığı belliydi.

— İki gün sonra düğüncüler geliyormuş, diye devam etti Matkeri.

— Aman sus hele, sinirim tepeme çıktı.

Matkeri Janserey'i sakinleştirmek istedi:

— Bu kadar kızma canım. Bu ne ilki, ne de sonuncusu...

Janserey atıldı:

— Kızma, olur mu? Allah belalarını versin. Neçe kızlara yazık ettiler şimdiye kadar, halâ ğıbzeleri söyleniyor dillerde.

— Canım kızcağız neytsin alamanyaya götürecek denilince, hayatta bir daha oraları nasıl görürüm diye kanmıştır. Kolunu budunu da doldurmuşlar incik-boncuknan.

Janserey kızgınca:

— Kıza soran kim ki sen de?... Dayısı vermiş kızı. Kıza bir soralım demişler de «yok canım kız kim oluyor biz verdikten sonra» demiş.

Asemi köyün en güzel kızıydı. Öyle söyleniyordu civar köylerde. O güne değin birçok Çerkes genci istemiş, kiminin sülalesi bahane edilerek verilmemiş, kimilerine de başka nedenler bulunmuştu.

— V —

Günlerden bir gün sordu Matkeri:

— Asemi gideli hiç haber yok muymuş?

— Var ya olmaz olur mu... Bir görsen herifi göbekli, saçı dökülmüş, yüzünde de hiç meymenet yok. Asemi solmuş, incecik olmuş, çok üzgün çıkmış, bacısına resim göndermiş de alamanyadan... Çok acıklı bir de mektup yazmış. Hiçbir şeyi olmasa da razıydım, keşke verselerdi beni Hajmet'e diyormuş. Yakında da izne geleceklermiş. Biliyorsun çok istiyorlardı Hajmet'le biribirlerini... Ama kızı kendi haline bırakmadılar ki, beş parasız adama kız verilir mi diye kesip attılar o işi. Düğüne bir hafta kala düğününü görmiyim, yoksa elimden bir kaza çıkar diye Hajmet köyü terk etti.

— Ne yiğit delikanlıydı o... Kimseyi kırmadı, kimseye saygısızlık etmedi bugüne kadar. İyiydi canım... Ah şu fa-

kirliği de olmasaydı?... Gözlerinin dolduğunu göstermek istemedi Matkeri, başını çevirdi.

— VI —

Matkeri, «yakacağımız da iyice azaldı. Blamır dağına gidip kışlık tomruk getirmeli, amma hiç gözüm almıyor bu işi.» diye söylenirken evin önüne geldiğini farketti. Kucağındaki odun yığınını kapının önüne attı. Ellerini çırparken «yaşlılık ta başa bela, o yetmezmiş gibi bir de nefes darlığı çıktı başımıza. Bakalım sonumuz neye varacak..» diye kendi kendine söyleniyordu. Janserey'in sorusuyla kendine geldi.

— Ne o bir şey mi var?

— Yook. Yaşlılık başa bela diyordum, kendi kendime... Bir kucak odun getirdim diye halime bak.

Ocağa doğru ilerlerken o bitmek bilmeyen öksürüğe tutulmuştu yine. Dizine elini dayayarak güçlükle ocağın başına oturdu.

— Beterin beteri var, Şükret sen. İnsanın ne olacağı belli değil. Bak kızcağız ne hale düştü.

Janserey'in hangi kızdan sözettiğini anlayamadı Matkeri.

— Hangi kızcağız?

— Canım Asemi'yi unuttun mu?

— Ohhooo... Uzun zaman geçti. N'olmuş ona?

— N'olacak, izne gelmişler de babası gile haber göndermiş, gelsin beni götürsünler diye. Meğer o otuzbine sattıkları herif evliymiş, iki de çocuğu varmış.

— Deme yavu?... Tuh yazık ettiler kıza. Sormadan soruşturmadan parayı görünce verirlerse olacağı o...

— VII —

Janbot kulplu çantası elinde yana dönmüş yakalığını evire çevire koşarak içeri girdi. Çantasını bir köşeye attı.

— Ana bi diyeceen var mı? dedi.

— Ne bu hız nereye gidiyorsun?

— Ben Asemi ablayı görmeye gidiyom. Alamanyadan gelmiş de... Neler getirmiş neler diyorlar.

Koşarak dışarı çıkarken Janserey peşinden bağırdı.

— Ne getirecek büyük üzüntülerden başka?... Çöp gibi kendini getirdi kızcağız. Git bakalım... Git de.....

---

(1) Sivas'ın Yıldızeli ilçesine, çevredeki Çerkes köylerince verilen ad.

Anacığım,

Bir düş gördüm geçenlerde. Uyandığımda içim içime sığmıyor, ağlıyordum sevinçten. Sana da yazayım bak.

Denizden epeyce uzakta doğmuş küçücük bir ırmakmışım ben. Mevsime göre kimileyin kurumaya yüztutan, kimileyin de coşan, çağlayan, ama hep yok olma korkusunu en küçük su damlacığına kadar duyan.

Sonunda yok olma korkusunu ancak denize kavuşmak, ona karışmakla yenebileceğimi öğrendim. Yola koyuldum denize doğru. Derken yolda ben gibi küçük sularla karşılaştım. Aynıydı onların da özlemi: Denize kavuşmak, yok olmaktan kurtulmak, onurlu bir yaşam sürmek bozulmadan. Karıştım onlara. Suyumuz artınca kuruma, yok olma tehlikesi azalır gibi oldu. Ama çevremizde denize doğru yol almayanların, bozulduklarını, niteliklerini kaybettiklerini görmek daha da kamçıladı kavuşmak özlemimizi, çabamızı. Öyle ya kendine yabancı bir yaşam sürmektense...

Yolda yine birçok ırmakla karşılaştık amacımızı amaç edinmiş. Kimileri çok daha uzaktan geliyordu. Bizlerden önce yola çıktıkları, bizlerden çok çile çektikleri belliydi. Anlatılanlara bakılırsa kimileri yola çıktıklarında daha büyük gruplar halindeydiler. Kimileri kurulan su motorlarından kurtulamamışlar, hayat vermişlerdi tarlalara. Ama bu uğurda yok olmuş, bitmişlerdi. Başka seçenekleri olmadığından katlananlar yanında bu işi benimseyenler de varmış aralarında.

Güzelim vadilerde şiirsel kıvrımlar çizerek yol alırken daha bir bitişik, daha bir yakındık birbirimize. Ama geçmek zorunda olduğumuz dağlık bölge görünmeye, dağların taşların varlığı duyulmaya başlayınca iş değişti biraz. Engebeli bölgeleri geçerken kayalara çarpmak, parçalanmak korkusu kimilerimizin denize kavuşma özlemini bastırmıştı. Parçalanmasının diğer arkadaşlarımızın ölümsüzlüğe kavuşmasını sağlayacağını düşünmediler hiç. Düşündürmek isteyenleri de dinlemediler. Amaç uğruna ölmeğe yeğ tuttular kendilerine yabancılaşmayı, bataklık olarak yaşam sürdürmeyi.

(Devamı 17. sayfada)

"tek adam"

Şevket Süreyya Aydemir yazdı, Remzi Kitabevi beş kez bastı, üç cilt oluyor.

BU KİTABI OKURKEN

Bu kitabı okurken, işin en büyük yükünü omuzlarında taşıdığı halde şöhret ve para bakımından en az payı alan figüranlara benzettim kendimizi. Ve sordum kendi kendime: **«Ben bu yaşta, kolumdan aldığım yara için cepheyi terkedersem...»** (1) deyip başka ulusların özgürlükleri için ölene dek savaştığımız halde, kendi ulusal özgürlüğümüz için ne yaptık? Tabii «hiç» diyerek Kafkasya'da yurtları için kanlarını akıtanların üzerine bir çizgi çekemeyiz. Ama yenilmemiş ulus da olamazdı. Yenilse bile kendi ulusal çıkarlarını, anayurdunu, özgürlüklerini hiçe sayarak çeşitli propagandaların tutsağı olup yad ellere gidebilen, gidebilecek olan başka bir ulus da bulunamazdı bu dünyada.

AYDIN DEYİNCE

Eleştiri kabul etse de bir ideal peşinde koşan ve «Turan» için İran'a, Azerbaycan'a kadar gidebilenlerin arasında ne işi vardı bizim o zamanki aydınlarımızın? Aydın, sözlükte: «Öğrenimi, bilgi ve görgüsü olan kimse, münevver» (2) diye tanımlanıyor. Aydını bu somut kavramdan saptırarak; «Aydın, çağın sorumluluğunu benimseyen, bu sorumluluğun yükünü daima duyan ve bu nedenle halk yararına olan her türlü yapısal değişimin gerekliliğine inanan, bunun için mücadele eden kimsedir.» şeklindeki tanımı alacak olursak, ki bu gerçek aydını daha iyi tanımlıyor, soydaşlarının kendisine en çok ihtiyaç duydukları bir dönemden bugüne değin —birkaçı dışında— hangi aydınımız, hangi bilgi ve görgüsüyle bizi çağımızın sorumluluklarını kavramaya yöneltmek için çaba gösterdi? Rahmetli Kemal Tahir, arkadaşımızın bir sorusunu **«asırlar boyunca Kral'dan fazla kralcı oldunuz. Kendinize dönmenin zamanı gelmedi mi?»** diye yanıtlıyordu mektubunda.

Türkiye'nin yakın tarihinde, ulusal kurtuluş savaşına katılan Çerkes subay ve erlerin sayısı küçümsenemez sanırım. Buna karşın daha düne değin bizi asimile etmek için sindirmeye çalışmadılar mı? Gösterdiğimiz kadirbilirliğin, ölmenin, aç kalmanın mükafatını «hain» olarak görmedik mi?

ÜÇ CİLTLİK

Üç ciltlik bu kitabın içeriğinde bize ilişkin tüm bilgileri aktarmamıza imkân yok kuşkusuz. Ama kitabın tümünü okumayı, Çerkes'lerin Türkiye'nin yakın tarihindeki rollerini öğrenmemiz bakımından salık verebilirim.

«**Azınlıkların hak müsavatı kabul ve siyasî hakimiyetle ictimaî muvazeneyi bozacak esaslar reddedilir**» (4) kararı ile başlıyor Mustafa Kemal Sivas Kongresinde Ulusal Kurtuluş savaşına. Daha sonraları 24 Nisan 1920 tarihinde T.B.M.M. de Mustafa Kemal şu sözleri söylüyordu: **Baylar, bütün bu sınır askerce düşünülerek çizilmiş bir sınır değildir. Ulusal bir sınırdır. Bu ulusal bir sınır diye saptanmıştır. Bu sınırlar içinde sanılmasın ki, yanlız bir tek cins insan vardır. Bu sınırlar içinde çeşitli yönlerden gelişmiş müslüman topluluklar vardır. İşte bu sınırlar birbirine kaynaşmış olarak yaşayan, bütün amaçlarını tam olarak birleştirmiş kardeş toplulukların ulusal sınırıdır.**» (5)

Yine Mustafa Kemal T.B.M.M. kürsüsünde halkların kardeşliğine değinerek Mayıs 1920 tarihinde «**Meclis-i âlimizi teşkil eden zevat yalnız Türk değildir, yalnız Kürt değildir, yalnız Çerkez değildir, Lâz değildir. Fakat hepsinden mürekkep anasır-ı islâmiyedir. Samimi bir mecmuadır. Binaenaleyh muhafaza ve müdafaası ile iştigal ettiğimiz Millet bittabi bir unsurdan ibaret değildir. Muhtelif anasır-ı islâmiyeden mürekkeptir. Bu mecmuayı teşkil eden her bir islam unsur bizim kardeşimizdir ve menfaatı tamamen müşterek olan vatandaşımızdır. Bunlar karşılıklı olarak birbirinin ırkî özelliklerine, hukuklarına riayet ederek ve karşılıklı saygı duyarak yaşayacaklardır.**» (6) diyordu.

«Birbirinin ırkî özelliklerine, hukuklarına riayet ederek ve karşılıklı saygı duyarak yaşayacaklardır.» derken Mustafa Kemal, Atatürkçü bir yazar da «...Ankara'yı küçümseyişi mesela Mısır'da Çerkes sultanları devrinde olduğu gibi, kölelikten sergerdeliğe yükselenlerin duydukları şeylere kendini kaptırışı...» (7) gibi sözlerle ırkî özelliklere riayetin güzel örneğini gösteriyor. (!)

«**Türkiye, Kafkas Göçmenlerini iyi karşıladı. Bunların büyük kısmını Çanakkale'ye, Bolu dağları arasındaki en güzel sahalara, diğer bir kısmını da Anadolu'nun gene en elverişli yerlerine ve kısmen Suriye'ye yerleştirdi. Yeni vatanlarında bunlar, lisanlarını ve kendi âdetleriyle kabile teş-**

kilatını muhafaza ederek mevcudiyetlerini korudular. Hatta mahalli halk yani yerli Türkler üzerinde adeta zora dayanan bir üstünlük kurdular. İnce ve güzel bir ırk olan Çerkez'lerin İstanbul saray ve konaklarına dâima kızlar, hanımlar, hatta sultanlar vermeleri de, onların saray ve İstanbul çevresiyle devamlı münasebetini sağladı. Onlara bazı faydalar temin etti.» (8) diyerek tarihi yanılgılara düşüyor sayın yazar Şöyle ki:

1 — Bugün «en güzel sahalar» denilebilen yerlerin, dün özellikle Çerkes göçmenlerin yerleşim bölgesi olarak seçilmesi Osmanlıların jeopolitik yapısı bakımından zorunluydu, bir lütuf değildi. (Bk. Kuzey Kafkasya dergisi'nde tefrika edilen arşiv belgeleri)

2 — Anasır-ı islamiyeden kabul edilen Çerkeslerin «dillerine ve kabile teşkilâtlarına dokunmak» o zamanın politikasına aykırı düşerdi.

3 — Çerkes'ler hiçbir zaman kendi istekleriyle saraya kız, hanım vermemişler, aksine o zamanın kolluk kuvvetleri zorla güzel kızları saraya götürmüşlerdir.

4 — Çerkes'lerin, Osmanlı topraklarına göç etmeye başladıkları tarihten itibaren yerli halkla mücadelelerine o zamanın Avrupa gazetelerinin günlük haberlerinde rastlamak mümkündür.

İKİ ÖNEMLİ TİP

«Marmara bölgesinde, Manyas İlçesinin Emreler köyünde yerleşmiş Çerkes göçmenlerinden Ali beyin üç oğlundan biri» (9) olan Çerkes Ethem'le **«...Kafkasya'dan Türkiye'ye göçen ve Marmara bölgesine yerleşen Çerkes boylarına mensup»** (10) olan Anzavur, kraldan fazla kralcı olmaları yüzünden önemli birer karakterle çıkıyorlar karşımıza. Biri Anadolu'yu düşmandan kurtarmak için ulusal güçlere bağlı olarak, diğeri de padihaşın onurunu korumak için savaşıyorlardı bibirleriyle. Her ikisinin de birliklerinin çoğunluğunu oluşturanlar Çerkes'ler olduğu halde bu iki kuvvet karşı karşıya gelip temsil ettikleri uçların çıkarları için birbirlerini öldürmeye çalışıyorlardı. Daha sonraları Balıkesir, Manyaş ve Düzce'de bulunan Çerkesler bunların kötü miraslari yüzünden, o zamanki basının ve politikanın etkisiyle Çerkes olmayı kara bir leke gibi saklamak isteyecekler ve asimilasyonun canavar ağzına kendiliklerinden gireceklerdir.

⇒

anaya mektup

(Baştarafı 13. sayfada)

Böyle yan çizenler arasında çok, çok uzaklardan beri birlikte olduğumuz dostlarımız, can yoldaşlarımız kendimizden çok güvendiklerimiz vardı. Onları bu durumda görmek elbette daha üzücü idi. Umut kırıcı da olabilirdi belki gün geçtikçe çoğaldığımız, güçlendiğimiz çok belirgin bir biçimde gözlenmese.

Engebeli bölgeden geçiş gerçekten çok çetin oldu bizler için. Birçok sevdiğimiz gözlerimizin önünde parçalandı sivri kayalara çarparak. Ama sonunda aşılabildi önceden bilinen, bilinmeyen tüm engeller. Ve Kavuştuk denize anı yüklü, umut yüklü olarak.

Ama birden denizin yerini sen aldın anacığım. Bağrına kapanmış hıçkırarak, sarsılarak ağlıyordum. Kendi sesime uyandığımda kavuşmanın coşkusu, sevinci ile dolu, amaç uğruna yok olanların anılarıyla yüklüydüm.

Şimdilik bu kadar anacığım, gene yazacağım.

meşfeş'u

Eserin tümünü okumayı sizlere bırakırken hiçbir yoruma girmeden şu kısımları almakla yetineceğim: «**Hendek'te Abaza'ların, Çerkes'lerin şehit ettikleri, cesedini suya attıkları, vahşi hayvanlara parçalattıkları Tümen Kumandanı Albay Mahmut Bey de bir Çerkes'ti. Ama o, hükûmeti, otoriteyi, yeni devrin getirdiği davaları ve disiplinleri temsil ediyordu. Onu parçalayan başıbozuklar, ruhlarında vahşi bir tatmin buldular.**» (11)

yenemıko m.

---

(1) Yüzbaşı Selahattin, İlhan Selçuk, C. 1, s. 86
(2) Türkçe Sözlük, TDK.
(4) Tek adam, Ş. S. Aydemir, C. 2, S. 137
(5) DDKO. Dava Dosyası, I s. 308
(6) Atatürk'ün söylev ve demeçleri C. I S. 73
(7) Tek Adam C. 2, S. 355
(8) a.g.e. C. 2, S. 323
(9) a.g.e. C. 2, S. 329
(10) a.g.e. C. 2, S. 323
(11) a.g.e. C. 2, S. 359

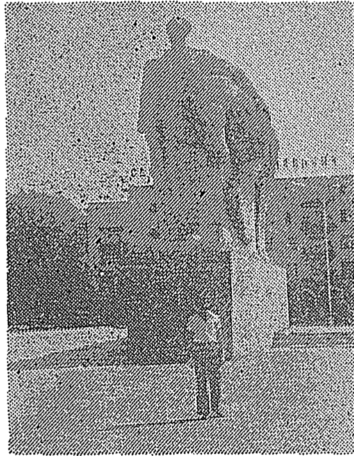
nihat bidanuk kafkasya gezisini anlatıyor

Yamçı — Genel olarak Nalçik Kentini kısaca tanıtır mısınız?

Bidanıkue N. — Tabii.. Nalçik'e gece girmiştim. Ertesi gün rahatça seyredebildim. Uzaktan bakılınca büyüleyici bir tabiat görünümünde Nalçik. Her taraf yemyeşil.. Ağaçlar, çiçekler, çimenler, otlar, sebzeler kaplamış her yanı... Bir karış toprak görülmüyor bitkisiz, boş, çıplak... Sık fakat bakımlı bir orman sanki.. Aralarında da evler... Yollar Adığe dolu.. Herkes Adığece konuşuyor. Türkiye'de, yolda Adığece konuşan birine rasladık mı sanki olağanüstü bir olaymış gibi gelirdi bize. Orada herkesi Adığece konuşur görünce bir an gözlerime inanamaz gibiydim.

İsterseniz biz Nalçık'i girişten başlayarak anlatmaya çalışalım :

Nalçık girişinde büyük elma bahçeleri dikkatini çekiyor insanın. meyve dolu büyük elma bahçeleri.. Biraz ilerde yol kenarında üzerinde NALÇİK yazılı büyük bir taş dikili. 50-100 metre gidilince atıyla birlikte bir Adığe heykeli göze çarpıyor. Adığe, atıyla yanyana, yüz yüze sanki. Bunun şöyle bir anısı var: 2. dünya savaşında bir bölük Adığe atlısı çok kritik ve önemli bir durumda Nazilere karşı gönüllü olarak savaşa girmiş. Hiçbirisi sağ kalmamış, ne Adığeler ne de atları. Hepsi tankların paletleri altında can vermişler. İşte bu anıt o kahraman Adığe atlılarının anısına dikilmiş.

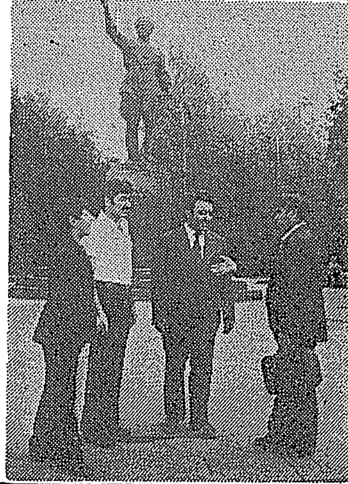

NİHAT BİDANUK, NALÇIK GİRİŞİNDE ATIYLA BİRLİKTE ADIGE SAVAŞÇISI HEYKELİNİN ÖNÜNDE

Giriş yolunda biraz daha ilerleyelim. Geniş bir cadde bu, çift yönlü. Her iki yanı baştan başa ağaçlarla kaplı. Aralarında yeni yapı büyük blok apartmanlar görülüyor. Biraz daha içlerde eski yapılara da raslanıyor. Bu eski yapılar, yıkılmakta ve yerine yenileri yapılmakta... İnşaat halinde birçoklarını gördüm.

Yol parka giriyor. Otobüs garajı da orada... Park pırıl pırıl ve tertemiz. Sağa-sola giden büyük, geniş, temiz ana caddelerin her iki yanında büyük mağazalar var. Nalçık merkezine doğru, yeni tiyatronun önünde «Adığe Kadını» heykelini görüyoruz. Onun önünde de büyük ve yeni bir otel... Az ileride dörtyol kavşağına geliniyor. Biri Nalçık Üniversitesine, biri Nalçık parkına giriyor bu yolların. Biz Nalçık parkına doğru ilerleyelim. Tam parkın girişinde Khalmıkh Bet'al'in heykeli var; altı metre kadar yüksekliğinde büyük bir heykel. Uzun uzun seyrettim. Yaşamı ve yapıtları hakkında yapılan açıklamaları dinledim. Khalmıkh Bet'al 1917 devrimi sırasında da, devrim öncesinde de devrim için çalışmış, büyük katkıları olmuş, Kabardey-Balkar M.S.S. Cumhuriyeti'nin kurucularından sevilen bir Çerkes.

NİHAT BİDANUK, NALÇIK PARKINDA KHALMIKH BET'AL HEYKELİ ÖNÜNDE BİR TANIŞMA SIRASINDA

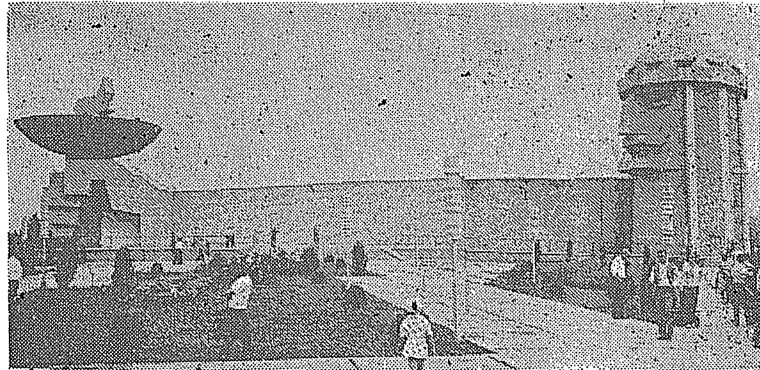
Biraz daha ötede ünlü Khazanokho Jabağı'nın mezarını görüyoruz, çiçekler, güller arasında. Oradan Şocentsuk Ali tiyatrosuna geliyoruz. Büyük bir tiyatro bu. Şocentsuk Ali'yi anlatmaya girmeyeyim burada, yeterince anlatamam da... Aslında üzerinde çok durulan, çok durulması gereken ünlü bir Adığe yurtseveri Şocentsuk Ali, büyük bir ozan... Ünü gittikçe artıyor, değeri gittikçe daha iyi anlaşılıyor. 2. dünya savaşında genç yaşında

kaybettik onu. Ben oradayken Şocentsuk Ali'nin 75. doğum yıldönümü nedeniyle anma törenleri düzenlenmişti. Kendi adıyla anılan tiyatronun önünde yapılacak olan heykelinin temel atma töreninde ben de bulunmuştum. Yanlış hatırlamıyorsam heykel 2 metre kadar yüksekliğinde bir kaidenin üzerinde dikilecek ve kendi boyu da 2,5 metre kadar olacaktı.

Parkın sağ tarafında büyük dinlenme evleri, senatoryumlar görülüyor. Bir lokantaya girdik. Personel Adığe giysileri içinde, yemekler hep bildiğimiz millî yemeklerimiz. Duvarlarda Nart destanlarından kaynaklanan büyük yağlı boya tablolar işlenmiş. Her yanıyla tam bir Adığe yaşantısı, bir Adığe sanatı görülüyor. Bunları sevinçle seyrederken biraz ileride, lokantanın arka kısmında eski Adığe evlerini anımsatan, yapılar gördüm. Onlar da lokantanın.. Tahta perdelerle örülmüş eski Adığe evleri ve avluları. Turistlerin ilgisini çekiyor bu yapılar, yemekleri oralarda yiyorlar.

Burada bir anımı anlatmak isterim:

Sözünü ettiğim bu manzaraları sevinçle, coşkuyla, dalgın dalgın seyrederken aşina bir ses duydum birden, adımı söylüyordu. Gerçi orada adımı bilenler yok değildi. Arkadaşlarım da çoktu ama, bu söyleyiş Kafkasyalı Adığe'lerin söyleşinden farklıydı. Bir de baktım ki, Suriye'den kendi köyümüzden, çocukluk arkadaşım Bıj Ahmed. Yedi yıldır görüşmemiştik. İkimiz için de büyük bir sürpriz olmuştu bu. Kucaklaştık, söyleştik... Ben kendi gezimi anlattım, o da anlattı: İki yıl önce göç etmiş, Nalçık'e yerleşmiş Bıj Ahmet, artık oralı olmuş. Elektrik ve oksijen kaynakçısı olarak çalışıyor.

Anıt tarzında inşa edilmiş Savsurukue lokantasının genel görünüşü

İleride sol tarafta Narzan suları var, atalarımızın içenlerin uzun ömürlü olduklarına inandıklarını duyduğumuz Narzan suları, maden suları. Güzel ve tertemiz tesisler kurulmuş bu suların çevresinde. İyi işletiliyor. Tesislerden birini gezdim. İçeride dikkatimi çeken renkli bir tablo var. Dağda bir Nart. Yayını çekmiş, okunu atmaya hazır. Önde vücudu yılan, başı ağzı açık timsah biçiminde bir yaratık. Kuyruğuyla narzan suyunun kaynağını tıkamış, akmasını önlüyor. Başını kaldırıp doğrulmuş kimsecikleri yaklaştırmıyor. Efsaneye göre o Nart o yaratığı okla vurmuş, sonra narzan suları akmaya başlamış.

Nihat Bidanuk, Savsurukue'nin meş'ale taşıyan bileği önünde arkadaşlarıyla

Parkta bahçeler içinde, ağaçlar altında lokantalar, spor tesisleri var demiştim. Onlardan önce büyük bir yüzme havuzunu unuttum 200x400 m ebadında, deniz kıyısı gibi kumlanmış bir yüzme havuzu. Oradan tepeye, Savsuruko lokantasına çıkılıyor teleferikle. Arabayla da çıkılıyor tabii. Savsuruko lokantası oldukça ilginç bir yapıya sahip. Buna Savsuruko anıtı demek daha yerinde olacak sanırım. Elinde meş'ale taşıyan bir insan biçiminde yapılmış bir bina bu. Biliyorsunuz Savsuruko, dünyaya ateşi, iyiliği, uygarlığı getiren Nart kahramanıdır, Greklerin Promethe dedikleri kahraman, efsanede Kafkas dağlarına zincirlenen.

İşte bu savsuruko lokantası Nalçık'ın her tarafını görebilen bir tepenin üzerinde kurulu.

Yamçı — İsterseniz Nalçık'ı biraz da insanıyla, yaşamıyla tanıyalım.

Bidanıkue N. — Kırküç günlük gezimin otuz günü Nalçık'te geçti görebildiğim kadarıyla anlatmaya çalışayım. Nalçık kent nüfusu 200.000'den fazla.. 100.000 den fazlası Adığe. Nüfusun geri kalanını Ruslar, Balkarlar, Azeriler, Yahudiler ve öteki halklar oluşturuyor. Halk daha çok fabrikalarda çalışıyor. Büyük mağazalarda, çeşitli işyerlerinde, bürolarda da çalışanlar var. Haftada beş gün ve günde sekiz saat çalışılıyor. Sabahları mesailer işyerlerine göre değişik saatlerde başlıyor. Örneğin vardiyeli olarak sürekli çalışan fabrikalar var. Tek vardiye çalışan yerler de var. Böyle yerlerde mesailer 8-8.30 da başlıyor.

Yamçı — Örneğin gidip gördüğünüz bir fabrika oldu mu?

Bidanıkue N. — Tabi oldu. İlk gezdiğim fabrikayı anlatayım. Nalçık Karamela ve Çukulata Fabrikası. Burada çalışanların çoğu, hemen hemen % 90'ı kadın. Geri kalanı ise makinelerin bakım-onarım işleriyle görevli erkekler. Yine çalışanların çoğunluğu Adığe. 1500-1600 kişi kadar çalışıyor bu fabrikada. Oldukça geniş kapasiteli.. 1939'da, ilk kurulduğunda on ton kadarmış üretimi. Şimdi ise 28.000 ton. Burada üretilen çukulata ve karamela öteki Sovyet Cumhuriyetlerinde de satılıyor. Oldukça kaliteliymiş üretimleri, hayli değerli madalyalar da kazanmışlar.

Yamçı — Kazanılan bu madalyaların çalışanlar açısından bir yararı oluyor mu acaba?

Bidanıkue N. — Tabi hem de çok Hem bir saygınlık kazandırıyor, hem de ücretleri artırıyor.

Yamçı — Kentteki ekonomik ve sosyal yaşantı hakkında daha somut bilgiler vermesi bakımından sizi davet eden aileyi tanıtır mısınız?

Bidanıkue N. — Tabi daha iyi olur. Beni davet eden ailenin reisi Şerhh Veli daha önce Türkiye'ye gelmişti. Arkadaşlarımızdan tanıyanlar da oldu. Kendisi bir mobilya fabrikasında mühendistir. Eşi de öğretmendir. 16 ve 9 yaşlarında iki çocukları var.

Ev beş katlı, 15 daireli bir blok apartmanın beşinci katında. İki büyük yatak odası, ayrıca müstakil bir büyük misafir salonu, antresi, mutfak banyo v.s. ile takri-

Nihat Bidanuk, Nalçık'te misafir kaldığı evin önünde çocuklarla birlikte...

ben 120 m² kadarlık bir daire. Her bakımdan eksiksiz diyebileceğim bir ev. Taban halısı, duvar halısı, telefonu, televizyonu, öteki ev eşyalarıyla herşeyi olan bir ev. Ev kendisinin değil, kirayla oturuyor. Ama kira; elektrik, su, kalorifer masraflarıyla birlikte 15 Ruble (300.— TL.) civarında.

Buna karşılık aylık gelirleri — eşininkiyle birlikte — takriben 300 Rubleden yani 6000.— TL. dan fazla.

Bu aileyi kentteki öteki ailelerle kıyaslarsak ana-baba ve iki çocuktan oluşan orta halli bir aile diyebiliriz. Ama çok zengin düzeyde aileler olmadığı gibi ona göre çok fakir sayılabilecek aileler de yok. Yani en fakiri ile en zengini arasında pek fazla fark yok.

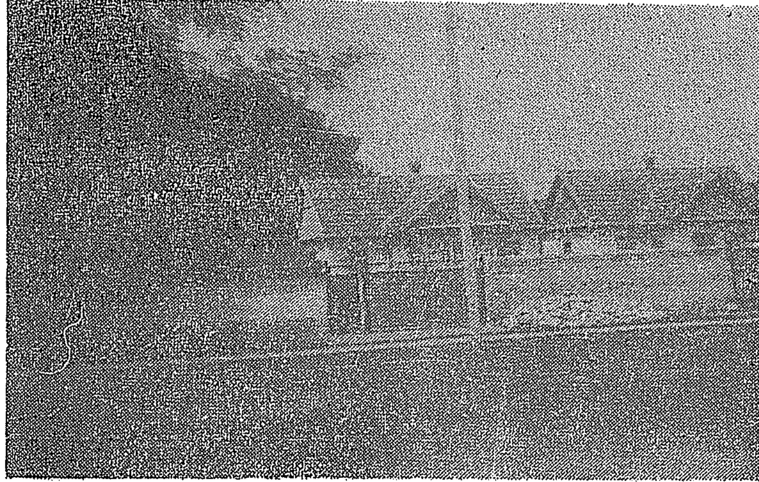
Yamçı — Ekonomik bakımdan en fakir olarak nitelendirebileceğiniz bir ailenin durumunu anlatabilir misiniz?

Bidanıkue N. — Bir gün evde otururken Veli'nin akrabalarından biri geldi. Gözleri görmüyordu. Kılık kıyafetiyle ötekilerden bir farkı yoktu. Konuşması sohbeti de güzeldi. Bir süre oturduk. Sonra kentte biraz dolaşmak üzere çıktık. Yolda bir arkadaşla karşılaştık. Veli bizden ayrıldı. Biz üçümüz birlikte kaldık. Gezerken Nalçık'in bir ma-

hallesine gittik. Akşam da yaklaşmıştı. Dönmek istedik ama gözleri görmeyen arkadaş evlerine yaklaştığımızı, bu mahallenin yeni bir mahalle olduğunu söyledi ve görmemizi istedi. Biz de eve girmemek şartıyla olur dedik. Fakat kurtulamadık, eve de girmek zorunda kaldık. Gideceğimizden ev halkının haberi yoktu. Salonda yorgan kaplamakla meşguldüler. Alelacele derlenip toparlandılar, buyur ettiler. Hemen kalkacağımızı söylediğimiz halde çok kısa bir sürede hazırladıkları şıps-P'asteyi yemeğe koyulduk ve uzun süre kaldık.

Bu aile iki yıl önce yerleşmiş Nalçık kentine. Aile reisinin gözleri görmüyor. 16-17 yaşlarında bir kızı var. Ötekiler daha küçük yaşlarda. Anne-kız çalışıyorlar. Küçükler de okuldalar. Evlerinin düzeni oldukça iyi. Güzel döşenmiş.

Fakir bir aile diyebileceğimiz bir aile dersek bu aileye, ötekilerden pek fazla farklı olmadığını da hemen eklemeliyiz.

Kabardey-Balkar M.S.S. Cumhuriyeti'ndeki köy evlerinden bir görünüş

Yamçı — Şimdiye kadar daha çok kent üzerinde durduk. Biraz da köylerden bahseder misiniz?

Bidanıkue N. — Alt yapı tesisleri mükemmel köylerin. Geniş caddelerle bağlı birbirine. Yalnız köy deyince bizim bildiğimiz köyler gelmemeli aklımıza. 700-1000 haneli, 5-10 bin nüfuslu, geniş topraklı büyük yerleşim merkezleridir oradaki köyler. Örneğin Zeyikue köyü 10.000 kadar nüfuslu, 12 Km. uzunluğunda ince, uzun bir şerit görünümünde.

Köylerin içinde genellikle nehirler geçiyor. Evler villa

Nalçık'e bağlı Zeyıkue köyünden yaşlı kadınlar bahçede otururlarken

dıyebileceğimiz tipte, oymalı, süslemeli yapılar. Genellikle avlu içinde, geniş avluları var. Büyük avlu kapıları genellikle demirden, ağaçtan olanları da var. Evlerin arkası genellikle bahçe. Bahçelerin büyüklüğü arazinin ve ailenin durumuna göre değişiyor. 3-5 dönüm kadar oluyor, genellikle.

Yaşamlarına gelince:

Toprak sınırsız bir bütün halinde. Köy, kolhoz adı altında örgütlenmiş. Köydeki herkes bu arazide yevmiye ile çalışır. Ayrıca hasat sonunda üründen herkes ihtiyacı kadarını alıyor. Bunun yanısıra mülkiyetleri kendilerine ait olan bahçelerde istediklerini üretip istedikleri gibi tüketebiliyorlar.

Yamçı — Acaba daha çok neler üretiyorlar?

Bidanıkue N. — Benim girdiğim bahçelerde gördüklerim; mısır, domates, kabak, patates, biber v.s. gibi sebzeler, elma, armut, erik, bardak eriği, vişne v.s. meyva ağaçları...

Yamçı — Bu sebze ve meyveler nasıl değerlendiriliyor?

Bidanıkue N. — Toplayıp açık pazarlarda satanlar da gördüm, evde çoluk-çocuk yesin deyip geçenler de... Hiç toplamayanlar da var. Hatta yerlerde tavukların, hindilerin gagaladıkları da oluyor.

Yamçı — Kolhozda çalışma zorunluluğu var mı acaba?

Bidanıkue N. — Yalnız kolhozda değil, öteki yerlerde de çalışmak istemeyen zorla çalıştırılmaz. Öyle bir zorunluluk yok kesinlikle. Ama atalar sözüdür: «Çalışırsan

et yersin, çalışmazsan dert bulursun» derler. Onun için çoğu çalışıyor. Çalışmayan da gördüm. Örneğin bir ailede beş kişi var. Yalnız baba çalışıyor, ötekiler çalışmıyor. Sırf kendi bahçesinde çalışıp oradan elde ettiklerini satmak suretiyle geçimlerini sağlayanlar da var. Fakat çalışmamak için neden yok. Her bakımdan tam bir iş güvenliği var. Herkes kendine uygun biçimde, arzu ettiği gibi iş bulabiliyor. İş çok, çalışacak eleman az. Daha önce de belirttiğim gibi günde sekiz saat, haftada beş gün çalışılıyor. Cumartesi, Pazar tatil.

ZEYIKUE KÖYÜNDE BAHÇEDE AKORDEON ÇALAN ÇOCUKLAR

Yamçı — Sekiz saatlik mesaiden sonraki zamanını halk nerede geçiriyor acaba?

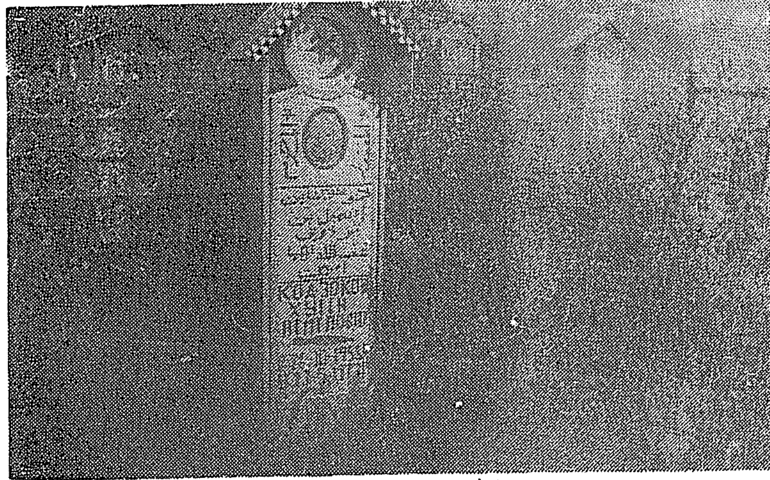
Bidanıkue N. — Kahvehane yok kesinlikle. Ama pastahane gibi, birşeyler de yenebilen yerler var. Halk daha çok parklarda, ağaçlık yerlerde gezinti yapıyor yazları. Spor tesislerinde, dinlenme tesislerinde vakit geçiriyor. Birbirlerine gidiyorlar, sohbet ediyorlar. Köylerde kendi bahçeleriyle meşgul olanlar da var. Sinemaya, tiyatroya gidiyorlar. Televizyon seyrediyorlar. Komşu köylere, gerektiğinde komşu yönetim bölgelerine gidiyorlar. Böylelikle değerlendiriyorlar boş zamanlarını.

Yamçı — Sağlık sorunları nasıl çözümleniyor acaba, bu konuda da biraz bilgi verebilr misiniz?

Bidanıkue N.— Tabi,... Sağlık hizmetleri tamamen devlet eliyle yürütülüyor. Hasta eğer gidebilecek durumdaysa hastahanelere gidiyor. Orada tedavisi için ne gerekiyorsa yapılıyor. Hastahaneye gidemeyecek durumdaysa ya telefonla, ya da başka bir yolla haber verirler. Hastahaneden gelip alırlar. Ücretsiz olarak her türlü sağlık hizmetinden yararlanırlar.

Yamçı — Bir genel sigorta diyebilir miyiz örneğin, hiç hastalanmadan da bir sağlık kontrolünden geçmek mümkün mü?

Bidanıkue N.— Sanatoryum gibi, karantina evi gibi sağlık kuruluşları var. Her isteyen buralarda 24 gün süreyle genel sağlık gözetimi altında bulundurulur. Bu süre içinde normal işlerine giderler. Ama akşam bu sağlık yurduna dönerler. Böylelikle birtakım hastalıklar belki daha başlamadan teşhis edilip önlenmesi yoluna gidilir. Bu durum herkes için geçerli olduğuna göre bilmiyorum bir genel sigorta mı demek gerekir.

Zeyıkue köyü mezarlığından bir görünüş

Yamçı — Buradan oraya göçüp yerleşmek isteyenlerin uyum güçlüğü gösterebilecekleri yadırgayabilecekleri neler vardır acaba sizce?

Bidanıkue N. — Bu daha çok, insanların anlayışlarına duygu ve düşüncelerine, alışkanlıklarına göre değişebilir belki ama ben Kafkasya'da 43 gün kaldım, bize ters gelebilecek, daha doğrusu uyma güçlüğü çekebileceğimiz bir durum görmedim.

Yamçı — Gitmek isteyenlerin daha çok hangi yaşlarda gitmelerini önerirsiniz?

Bidanıkue N. — Her yaşta gidilebilir. Her yaşta yapılabilecek işler vardır. Ama kuşkusuz gençlerin gitmeleri daha yararlı olacaktır.

Yamçı — Gençler arasında anadilini bilenler de var bilmeyenler de...

Bidanıkue N. — Anadilin bilinmesi kuşkusuz yararlıdır, gereklidir. Orada konuşulan anadilimizdir. Dolayısıyla anadilini bilenler hemen hemen hiçbir zorlukla karşılaşmazlar. Ama bilmeyenler de umutsuzluğa kapılmamalı, üzümemelidirler. Çünkü bu sorun da kolaylıkla çözümlenebilmektedir, Kafkasya'da. Ben oradayken Ürdün'den öğrenim yapmak üzere oraya gelenlerle görüşmüştüm. İçlerinde hiç Adığece bilmeyenler, anlamayanlar da vardı. Ama onlar da güçlük çekmediler. Gider gitmez üç ay, ya da altı ay süreli anadil kursuna gittiler. Dilin konuşulduğu, resmi dil olduğu bir ülkede öğrenilmesi çok kısa zamanda mümkün olmaktadır. Dolayısıyla Adığece bilmemeyi büyük bir sakınca saymamak gerekir.

Yamçı — Anayurt olmasını bir yana bırakırsak Kafkasya, sizce yaşanmaya değer bir yer midir?

Bidanıkue N. — Gerçekten Kafkasya iyisiyle, kötüsüyle bizim Anayurdumuzdur. Ne dersek belki bu açıdan yorumlanabilecektir. İsterseniz ben bu soruya yabancıların tavırlarını naklederek cevap vereyim, sanırım daha nesnel olur. Ben Kafkasya'ya giderken Gürcistan'dan Ermenistan'dan geçtim Orada bana nereye gittiğimi sordular. Ben de Nalçık'a gittiğimi söyledim. «Aaaah, ne güzel yerlerdir oraları» gibi sevinç ve takdir ifade eden içten tavırlarla karşılık verdiler. Oysa onların kendi ülkeleri, gördüğüm kentleri, köyleri de çok güzeldi. Ama demekki Kafkasya daha başkaydı. Ayrıca Nalçık'a gelen turistlerin haddi - hesabı yok. Kafkasya'nın dünyanın en güzel dinlenme yerlerinden biri olduğunu kanımca herkes bilir. radyolardan, çeşitli yayınlardan duymuş, izlemişizdir. Turist çeken yerler herhalde güzeldir, yaşanmaya değer yerlerdir.

(Devam edecek)

anayurttan bir portre

TOBİL TALUSTAN

Karaçay-Çerkessk Özerk Bölgesinde ve Kabardey-Balkar Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nde üretilen Adığe - Abaza (1) edebiyatının temelinde harcı bulunan büyük bir eğitimci, güçlü bir yazar ve dil bilgini...

Tobil Talustan 1879 yılında, bugün Karaçay-Çerkessk Özerk Bölgesi sınırları içinde bulunan Biybarkıt (yeni adıyla Alburğan) adlı Abaza köyünde doğmuştur. İlk öğrenimini arap harfleriyle yaptı. 1914 yılında Alburğan medresesine okutman olarak atandı. Din eğitimi dışında bir uğraş alanı olmayan Alburğan Medresesini halkın eğitildiği, laik bir eğitim kurumu haline getirmek istiyordu, eğitimi halk içinde yaygınlaştırmak, tarih, edebiyat gibi konuları halka indirmek, Rus ve dünya klasiklerini halka tanıtmak çabası içindeydi. Tüm bu uğraşılar, kendi diliyle yazıp okuyan folklörünü, destanını, tarihini kısacası kültürünü kendisi derleyen bir ulus olma amacına yönelikti.

Ülküdaşı ve selefi olan büyük Çerkes tarihçisi Şora Negumuko Beçmırze'nin bu konuya ilişkin uğraşılarını çağdaşları olan Lermontov ve A. Puşkin'le Çerkes dili ve tarihi üzerine yazışmalarını düşünüyor, kendi de bu yolda yürümek istiyordu.

İlk çalışmaları anadilde bir alfabe düzenlemek şeklinde oldu. Arap harflerini Çerkes diline uygulayarak Adığe'ce ve Abazaca için iki alfabe hazırladı. Ne yazık ki bu alfabeler günümüze ulaşamadı. Devrin Çarlık yönetimi halk tabakalarının, hele Rus olmayan halkların eğitimine ilişkin böyle bir çalışmayı kuşkuyla karşıladı. Talustan'ın önüne çeşitli engeller çıktı. Çalışmalarını 1915 yılında Teberda (2) kentinde toplanan eğitim kurultayına bir bildiri halinde sundu. Bu bildiride Talustan «Yalnız erkek çocukları değil, kız çocuklarını da okutmak gerekmektedir.» diyordu. Kurultay üyelerinin çoğu «Yefendi'-lerden (3) idi. Çarlık yönetiminin azınlıklardan olan Müslüman halklar üzerinde kurduğu baskının aleti olan bu din adamları, Talustan'a (Gâvur) diye saldırarak linç etmeye kalkıştılar. «Duyulmuş bir şey miydi, bugüne dek kızların

okuduğu?» «...Tobil Kur'an yazısını gâvur yazısıyla değiştirecek... Allah halkımızı onun şerrinden korusun.» (4) sloganlarıyla çarın yardakçıları Talustan'ın karşısına dikildiler. Bu çevreler Talustan'ın medreseden kovulmasına da sebep oldular.

Talustan yılmadı. Çocukları zaman zaman gizlice evine toplayarak Çerkesçe okuma - yazma uğraşısını sürdürdü. Yine Yefendi'lerin kışkırtması ile köy kadınlarının saldırısına uğradı. «Allahından bulasıca, çocuklarımızı gâvurlaştıracak» diyordu kadınlar... Talustan zamanını boşa geçirmedi. Çocuklar dışında yalnız kaldığı zamanlar alfabe çalışmalarını sürdürdü. Saldırıların giderek artması üzerine köyü terkederek kırlarda, ormanda gizlendi uzun süre... Yaşamını ve çalışmalarını bu şekilde sürdürdü 1917 yılına kadar. Çarlık rejiminin yıkılmasından sonra köyüne dönerek, yeniden çalışmalarına başladı. Ancak, şimdi çalıştığı yer bir medrese olmayıp çağdaş bir eğitim kurumu idi.

Tobil Talustan gibi Adığe ve Abaza gruplarının hepsine birden yararlı olma çalışması yapan kişilere az raslanır. Büyük Abhaz yazarı Gulya, Asetin ozanı Kosta ve Kabardey ozanı Şocentsuk Ali yalnız kendi halklarının dillerinden ürün verdikleri halde Tobil Adığe - Abaza halk gruplarının hepsinin eğitimi ve toplam ulusal kültürün gelişimi için çalıştı. Bugün Kabardey ve Çerkessk bölgelerinde kullanılan Kabardey ve Abaza alfabelerinin bugünkü düzeye ulaşmasında büyük emeği vardır. İlk okuma kitapları, şiirler, şarkı kitapları, hatıra, destan, bilimsel araştırma kitaplarının hazırlanmasına önderlik etmiştir. Gücünün üstünde bir çalışma ile yayınevinde, kitap, gazete basım işlerine yardım ediyordu. Yeni edebiyat ürünlerini toplama, Rusça'dan çeviriler yapma, uğraşıları arasında büyük zaman alıyordu. 1920 - 1930 yılları arasında bir hayli edebi ürünleri basıldı. 1927 yılında «Anadil», 1929 ve 1930 yıllarında «Yeni Yaşam», «2. sınıf Okuma kitabı», 1932'de «Yeni Yol, Okuma Kitabı», 1933'de «Köy Okulları İçin Alfabe», 1933 - 1936 yılları arasında «yetişkinler için Alfabe» ve daha birçok çalışmaları sayabiliriz.

Talustan okuma kitaplarını hazırlarken kendisine yalnız Rus «Otodidaktikleri» yardımcı olmuştur. Zira Talustan'dan önce anadilimizde yazılmış hiçbir metin yoktu. Bu güçlüklere karşın ilk yayınlanacak yapıtlar halka hoş

gelecek, halkı ürkütmeyecek, okuma yazmayı halka sevdirecek metinler olmalıydı. Bu konuda hiç bir materyal ve kaynak yoktu. Talustan bu güçlüğü de yendi. Basılacak olan kitaplar için halkın hoşuna gidecek, kolay anlaşılır, sade yazılar, öyküler küçük kısa şiirler yazdı. Okuma kitaplarına bu yazıları ve derlediği halk masallarını koydu. Bunun dışında Rus ozanlarından kolay çevirilere de yer verdi.

Okuma kitapları bugün alıştığımız türlerden değildi. Ckuma-yazma dışında halkı yeni yaşam yoluna hazırlayıcı, eğitici özellikler de taşıyorlardı. Büyük Rus yazarlarından İ. S. Krilov, A. S. Puşkin, M. Y. Lermontov v.b. nin yapıtları Tobil Talustan'ın çalışmaları ile ulusal kültürümüze kazandırılmıştır. Talustan'ın yazdığı «Psıj, Alburğan, Calduz» adlı şiir ve yazılar okuma kitaplarında halka sunulmuştur. Bunların dışında küçük yazı ve şiirleri çeşitli kitaplara serpiştirilmiştir. Talustan bu denli yüklü bir çalışmanın yanısıra öğretmenliğini de sürdürmüştür. Talustan hakkında 1930 yılında «Na Podeme» (Rusça günlük demektir) gazetesinde şöyle bir yazı yayınlanmıştır.

«Öğretmen Tobil Talustan büyük işler başarmıştır. Her şeyden önce Anadil ile alfabe yarattı. Alfabe ile şimdi tüm Çerkesya eğitim görmektedir. Kitabın içinde bulunan resimler ve yazıları Talustan, Çerkes halkının yaşamından seçmiştir. Bu nedenle alfabe her Çerkesin kolaylıkla benimseyeceği, halka yakın bir yapıt olmuştur. Halkın eğitimine büyük istek ve kolaylık katmıştır. Gazetemize öğrencilerden ve öğretmenlerden gelen sayısız mektuplar Talustan'ın kitaplarının övgüsü ile doludur.» (5)

Şimdiye dek yaptığımız açıklamaları iki noktada özetleyebiliriz. Önce Talustan'ın Çerkes alfabesini düzenlemesi, sonra da bu alfabe ile eğitilenlere okuyabilecekleri malzeme hazırlanması. Her iki konuyu Talustan yokluktan yaratmıştır.

Büyük bir iş başarmak için, bu işin küçük ölçüdeki ünitelerini ele alarak alışkanlık ve ustalık kazanmak gerekir. Bu kısa yazılar Talustan'ı büyük ve zor uğraşılara götürdü. 1927 yılında ilk yapıtı olan «Zuli»yi bitirdi. Bu kitap 1929 yılında yayınlandı. Kitabın bölümleri «Zuli, Zarilya, İşçi ve çiftçi, Marje, Okul, wored»dir. Talustan'ın

edebiyat janrlarını yerleştirmekteki ustalığını bu kitapta kolayca görebiliriz. (Dram, komedi, nesir, şiir, destan v.b.)

Tabiı her an halkın arasında idi. Kuzey-Batı Kafkas halklarının dillerini çok iyi bilirdi. Yazılarında sosyal sorunlar, çağdaş gereksinimler işlenmiştir. Özellikle kız çocuklarının da erkekler gibi eğitilmesi, erkeklerle eşit kılınması, toplumsal uğraşıya, ulusal kültür ve yaşam'a erkeklerle yanyana katılmaları gibi konuları işlemiştir. (6)

Kadın hakları ve kadının özgürlüğü konusunda Talustan'ın yazdığı yapıtların en değerlileri «Zuli» ve «Zarilya» adlı piyeslerdir. Bu iki piyes Karaçay-Çerkessk Abazacasının ve Abaza edebiyatının temelini sağlamca attı. Abaza edebiyatı böylece dram janrında oluşmaya başladı.

Tobil Talustan'ın piyesleri Adığe diyaleği ile yazılmıştı. (Sonradan Abazacaları yazılmıştır.) Karaçay-Çerkessk bölgesinde yaşayan abazalar genellikle diğer Çerkes dillerini (Kabardey-Besleney-Abzakh v.b.) anlayıp konuşabiliyorlardı. Talustan piyeslerini yazarken Abaza olmayan diğer Çerkes gruplarının da anlayabilmesi, daha geniş bir halk topluluğuna seslenebilme olanaklarını kullanmak istemiştir. Hatta Talustan daha önceleri okuma kitaplarını hazırlarken, Kabardey diliyle kitaplara birçok diyaloğ serpiştirmiştir. Dram janrının biçiminin dialoğ olması zorunluluğu düşünülürse, Abaza edebiyatının neden dram janrı ile başladığını anlamak kolaylaşır.

Talustan'ın ilk piyesi «Zuli» de özellikle o çağlarda eğitim görmemiş, kişiliği teşekkül etmemiş, ekonomik açıdan bağımlı, erkeğin elinde nerdeyse ticaret metaı haline gelmiş, katı geleneklerin, özellikle başlık müessesesinin kölesi olmuş Çerkes kadınının acıklı durumu vurgulanmaktadır.

«Zarilya»da ise eğitilmiş, haklarının ve ödevlerinin bilincinde olan, başlık verilerek alınmamış, karşılıklı anlaşma, sevgi ve saygıya dayanan bir evlenme yapmış, kocası tarafından saygınlığı kabul edilmiş, mutlu bir Çerkes kadınının toplumdaki yeri ve toplumsal sorunlardaki gücünü yansıtmaktadır.

Tobil Talustan Karaçay-Çerkessk Özerk Bölgesinde yetişen Jır Hamid, Cıguatan Khaliy, Thaytsukh Bemırze,

(Devamı 41. sayfada)

NART SOSRIKUA

yismeyl ö

Çerkes Halk destanlarının ünü en yaygın kahramanıdır Sosrıkua... Her çağda, her yaşta kafkaslının bildiği bir destan kahramanıdır. Hiç bir nart kahramanı Sosrıkua kadar ünlü değildir.

Nart Sosrıkua'nın doğuşu ile ilgili öykü çok ilginçtir. Ünlü Nart Kadın kahramanı Seteney Guaşe ırmak kıyısında çamaşır yıkarken, nartların sığırlarını otlatan sığırtmaç ona aşık olur. Fırlattığı aşk oku, üzerinde çamaşır yıkanan taşa saplanır. Taş birden ısınır, dokunulmaz bir hal alır. Seteney eteğine sardığı taşı Büyük Nart Tlepş'in demirci atölyesine götürür. Tlepş büyük çekici ile taşı kırar, içinden ateş saçan, kor halindeki Nart sosrıkua doğar. Bu nedenle Nart Tlepş ile Seteney Guaşe'nin oğlu sayılır Nart Sosrıkua...

Sosrıkua'nın bir kaya parçasından doğuşu, Grek mitolojisindeki Cyclop ve Türk destanlarındaki «Tepegöz» ün doğuşu ile benzerlik taşır. Bu üç destan kahramanının doğuşu taş orijinli bir motifte birleşmektedir.

Sosrıkua isminin etimolojik araştırması da doğuşunu anlatan öyküyü tamamlamaktadır. Kabardey-Besleney-Abazin halklarının deyişi ile «Sosrıkua», Abzex, Bjeduğ-Şapsığ-Hatıkuey v.b. halk gruplarının dilinde «Savsırıkua» olan ismin hece hece bölünerek incelenmesi yukarıdaki savımızı doğrulamaktadır. Şöyleki:

So-sı-rı-kua Veya Sav-sı-rı-kua sözcüğünde,

Se-Seşxue ...... Bıçak, veya kılıç anlamınadır.

V (ve) ven ...... Vurmak, ateş etmek anlamınadır.

Sır - Stıre ...... Sıcak, yanan anlamınadır.

Kue ...... Oğul, kişi ve aile isminin sonunda kullanılan bir takıdır.

Adıge dilinde Savsırıkue isminin anlamını yukarıda ki bölmeye göre alırsak,

Sev-sır -Şevestır- Sıcak çocuk, Yanan çocuk, anlamına gelir.

Sev-sıre-kue - veya Şeve-stırı-kue ...Sıcak erkek çocuk yanan erkek çocuk anlamınadır (1)

Nart ulularının en ünlüsüdür demiştik Sosrıkua için. Onsuz nart masalları çok yavandır. Bu destan kahramanımız öykülere o denli damgasını vurmuştur ki, başka uluslarda Prometheus, Akhılleus olmuştur. Biraz da Adonis tır Sosrıkua mız Grek mitolojisinde.....

İnsanlığa sunduğu yararlı buluşlar nedeniyle, çağ çağ nesillerin, halkımızın gönlünde yüzyıllardır taht kurmuştur. Sosrıkua ile ilgili dizelerde halkımız söze, «SOSRIKUE Sİ KAN, SOSRIKUE SI NEXU» (Sosrıkue Yavrum, yiğidim— Sosrıkua Gözümün nuru) (2) nitelemeleri ile başlar.

Tanrılardan ateş çalarak insanlığın uygarlık aşamasındaki görevi Grek'lerin Prometheus'u ile birleşir. Ancak, destanlarımızda ateşi insanlık için çalan bir kahramanımız daha vardır. Nasren Jak'e adlı bu kahramanımız ile Nart Sosırkua çoğu destanlarda aynı motifte birleşirler. Çelikten vücudu, Etten-kemikten dizkapakları ile Sosrıkua Akhilleus'un ta kendisidir. Tlepş'in demirci çekiçi ile ateş saçarak doğan kahramanımız, dizinden maşa ile tutularak suya daldırılmış ve vücuduna su verilerek çelikleştirilmiştir. Düşmanları onu dizlerinden vurmak isterler, maşanın altında kaldığı için su ile temas edememiş, çelikleşemediği için et-kemik olarak kalmış dizlerinden...

Aynı şekilde Akhilleus'un annesi tanrıça Thetis oğlunu doğurunca yıkamak için Stykıs ırmağına batırmış, böylece onu silah işlemez hale getirmiştir. Ancak, elinin altında kalan topukları su ile temas etmediği için et ve kemikten ibaret kalmıştır. Nitekim Akhilleus'un ölümü, Troya kuşatmalarında Hektor'un attığı okun topuğuna değmesi ile olmuştur.

Çoğu destanlarda Sosrıkua korkusuz, atılgan, gençliğin verdiği bir coşku içinde pervasızdır. Ama, yanında onu sınırlayan temkinli, yaşlı nartlar vardır. Uezırmes, Tlepş gibi... Annesi Seteney Guaşe, genç Sosrıkue'yi bu yaşlı Nart'lara emanet etmiştir. Ateşin Tanrılardan getirilmesinden, Nart Tlepş'ın orağı bulmasına değin nart halkının uygarlık aşamalarında görevi büyüktür Sosrıkua'nın... Atı Tığujey denizaltı tanrıçası Psıtha Guaşe tarafından Nart Kahramanı Pıce'ye armağan edilen kanatlı atın yavrusudur. Onunla bir sıçrayışta Kafkasların en yüksek doruklarına, Oşhamafe'ye ulaşır. Savaşlarda Nartların önünde uçarak düşmanlara saldırır.

Sosrıkua, ilk çağ ozanlarından Aiskilyus'tan Tevfik Fikret'e kadar sayısız ozanın şiirlerinde değişmeyen, eskimeyen bir kaynak olmuştur. Dünya Mitolojisi ve literatürümüzde günümüze dek yaşıyagelmiştir. Hatta, bu motiften esinlenerek Sahneye uygulanan ve Kabardey - Balkar devlet operasında halka sunulan aynı isimli bale yapıtına da konu olmuştur....

bir gün gelir... muhaceret şiirleri

HASRET

dağlara akşam inince
    ben seni hatırlarım
Vietnam'da, Silezya dağlarında
bir çocuk vurulur, yaşı ondört
    ben seni hatırlarım
hürriyet, açlık ve umut
yoksa silahın,paran
    ve koruyanın
Hazar üstlerinde kara bir bulut
    ben seni hatırlarım

seni anlatabilsem seni
şu yollara, şu dağlara
bilsem,görmüş olsam seni
okuyorum seni, hep hayali
tanısam, hatırlasam seni

yalnızca bir haritanı taşır ceketim
ve yüreğimi delen hasretin
Karadeniz üstlerine bakıp,bakıp ağlayan
    sen benim memleketim...

Hapae E.

kafkasyalı prometheus..

Prometheus demişler sana
Atam Sosrıkue
Dedem Nasren Jak'e,
Aphrodite demişler
Athena
Hera
Artemis demişler sana
Ninem Seteney Guaşe....
Sömürmüşler kültürünü
Destanını sömürmüş tüm evren
Bu güne dek.....

Abaza demişler
Kimine Şapsığ
Kabartay
Abzex
Ubıh demişler diğerine
Bölmüşler varlığını
Tümen
Tümen, yummuş gözünü tüm evren
Sürülmeni,
Ezilmeni
Görmeyerek.....

İnsanoğluna verdiğin
Uygarlık ateşini
Yabancı eller koşturuyor
şimdi
Seni küçümseyerek
Çiğneyerek.......

Olempus'tan
Daha uludur Oşhamafe
Daha bir güzeldir
Aphrodite'den
Adiyuf..

Bilgeliğin söz götürmez
Seteney,
Hera ile yarışsan,
Daha yanıktır nefesi,
Daha bir güzel çıkar sesi
Badinoko'nun kavalı
Sözü mü olur Tanrı Phanus'un
Gel gör ki
Doğmamış
Bir Homeros
Heredotes
Euripides,
Doğmamış
Bir Sophokles
Senin Yurdunda
Bugüne dek...

Ciğerini, tüm sömürgenler
Gagalıyor şimdi
Tek akbaba değil,
Varlığın parça parça
Evrenin tüm kayalarına çivili
Şimdi....

Kafkasya'lı Prometheus
Kafkasya'lı Sosrıkue
Zinciri kırman gerek
Almak için
Uygarlığın ateşini yeniden
Yoksa,
Erimeye, Tükenmeye
Katlanman gerek...

Yismeyl Ö.

İHSAN ŞURDUM'UN İLK KİŞİSEL SERGİSİ ÜZERİNE

NURİ İYEM

● **Bedri Rahmi Eyüboğlu atölyesinden yetişerek 1956 yılından beri Avrupa'nın başlıca sanat merkezlerinde sanatını geliştiren, hemşehrimiz Sayın Resssam İhsan Şurdum'un Aralık 1975 de Nişantaşı'nda Künmat Sanat Galerisinde açtığı kişisel sergisi nedeniyle Nuri İyem'in Cumhuriyet Gazetesinde yayınlanan bir yazısını aynen sunuyoruz.**

● **Bundan böyle sanatıyla kendi toplumunun, muhaceretteki Adığe toplumunun, sorunlarına yönelerek örnek olması ve bu yolda da nice başarılara ulaşması umut ve dileğiyle...**

İhsan Şurdum'un bu ilk kişisel sergisi, Gerçi onu şimdiye kadar Devlet Resim Heykel sergisi ve başkaca karma sergiler de görebiliyorduk. Ne var ki, en çok iyi yapıtla katıldığı bu tür karma sergiler içinde bir sanatçıyı tanımanın, kişiliği üstüne doğru kanıya varmanın olanağı yoktur sanıyorum.

Biraz da retrospektif sayılabilecek bu sergide, İhsan Şurdum'u ilk kez çeşitli yapıtları ile tanımak olanağını bulacak seyircimiz.

Elbette ki, bir sanatçının yapıtı ile bize sunduğu duyu ve düşünceleri paylaşmaya zorunlu değiliz. Ama her paylaşamadığımız duyu ve düşünler yüzünden, herhangi bir yapıtın sanat katına ulaşamadığını söylemeğe de hiç hakkımız yoktur. Çünkü sanat yapıtı yalnız bir tek ideallin plastik düzenlenmesinden ibaret değildir.

İhsan Şurdum, bu sergisinde sulu ve yağlı boyalarını sunuyor. Bu yapıtların tümünde seçilen konular, oldukça sınırlıdır. Örneğin, birbirleriyle çağrışımlı kırsal yörelerin görünümleri ile birlikte ve bir de —kendine özgü denilebilecek —bir çeşit natürmort türünde, adeta,

karar kılınmış gibidir. Başkaca konular aramaz, belki istemez de İhsan Şurdum. Ne var ki, Şurdum'un seçegeldiği bu konuların, gerçekçi ya da doğacağı bir dille anlatıldığı pek söylenemez. Öyle ise konular, birer bahane midirler İhsan Şurdum'da?..

Kuşkusuz, bu konular, bu doğa kökenli görünümlerin tümü, sanatçımızda doğa karşısında hareketlenebilen duyu ve düşüncelerinin renk ve biçime dönüşmüş durumlarıdır. Dış dünyadan gelen algıların, birtakım biçim ve renk düzenlemelerine dönüşmeleridir. Ve bu dönüşmeler, aslında İhsan Şurdum'u resim yapmaya iteleyen duygu ve heyecanı dile getirmektedirler.

Resimde iki kurumuş yaprak tasviri ile bir sonbahar çağrışımı elde etmek olasıdır. Ama bir sonbahar görünümü karşısında içimizde o renk ve biçimlerin yarattığı heyecanı, o ele kolay geçmeyen, (söze, sese) renkli biçimlere kolay dönüştürülemeyen heyecanı verebilmek; (yalnız resimde değil, müzik ve şiirde de) çok zordur sanırım.

İhsan Şurdum gibi ressamlar, bir ağacı kendi doğal görünümü içinde, ancak hatırlatıcı olabilecek kertede betimlemekle yetinirler. Çünkü onlar, yapıtın yoğunluğunu, daha çok (o ağaç görünümü karşısında coşmuş olan) kendi duyguları ile yüklemek isterler. Ve gerçekten, resimlerinde böylesine bir icra iledir ki, (çoğunlukla irticali bir icra) az ya da tam olarak buna erişebildiklerini görmekteyiz. Onlardaki uyum, denge, ritm ve ölçü, aşırılığa varan bir istekle ve mutlaka iç güdüsel olmalıdır. Ancak böylelikle özgür, kişisel yaratabilme yordamının, yolunun açılabileceğine inanırlar.

Elbette ki, resimde böylesine bir inanç içinde gelişen tutum ve davranışlar, sonuna değin bireyselliğe varan sonuçları getirir. Söze başlarken de söylemiştik, tekrarlıyalım, sanat için yol yordam tek değildir. Her inanca saygı duyar ve o inanç içinde başarıya ulaşılıp ulaşılamadığını araştırabiliriz. Sonunda, sanatçının içerik olarak bize sunmuş bulunduğuna

katılmak zorunda da hiç zaman değiliz. Yalnız bu sözlerimden, ellere geçen her türlü araç ve gereçlerle yaratma adına girişilen sürüyle soytarılığın sanat sayılabileceğini söylediğim anlamı çıkarılmasın.

Artık Şurdum'un doğa karşısında resim yaparken ne aradığını resimlerinde bulabiliriz. sanırım. İster doğa öğelerinden kendi eliyle bir araya getirerek oluşturduğu, yapma doğa düzenlemesi(natürmort) karşısında olsun, isterse boya kutusunu sırtlayarak çıktığı kırlarda olsun, gördükleri karşısında kendi içinde uyanan heyecanın hareketini, gözü önündekilerin aracılığı ile verecektir. Ancak, diyelim gördüğü ağaç, renkleri ile olsun, biçimi ile olsun, ağaca özgü olmaktan çok, kendi ressam inancına uygun düşen bir cevher ve çok incesinden bir değere ulaşmalıdır.

Kimi zaman iki pabuç, kimi zaman bir demet çiçek, ya da her hangi bir doğa görünümü karşısında, hasılı nesneler her ne iseler, onlarla birlikte hareketlenen duyular...

Sanırım, İhsan Şurdum'u asıl sulu boyalarında, resimdeki amacına en uygun düşen icralarda bulabiliriz. Evet, vazoya şöylece yerleştirilmiş bir demet çiçek karşısında, heyecan dolu saydam renk çoşkusu ile ve tüm iç güdüsel bir icra ile vücut bulmuş, adeta özet durumunda vurgulanmış bir iki not. Ne çiçeği oldukları, hangi yerde ya da neyin üstünde durdukları, işte bu saydıklarımın hiç biri yok, bunların hiç biri anlatılmamış. Ama önündeki doğaya pek az benzer, ya da doğayı ancak hatırlatabilir bu öğelerin tümü, onun resim inancının yankısı olarak, orada ışıldayıp dururlar. Peki ama, bir seyircinin bu suluboyalardan, en sonunda edineceği nedir?

Bana sorarsanız diyeceğim şu: Yaşama sevinci. Ak kâğıdın üstüne vazodaki çiçekler bahane edilerek, büyüleyen bir güvenle kondurulmuş saydam birkaç renk tuşundan oluşmuş bu özgür icra ile, yaşama sevincini duyurabilmek. Gerçekten bir usta işidir bu.

İki pabuç konulu natürmortunda ise, kalın, üst üste sürülerek donuklaştırılmış, ezginlik verici, renk bağdaşımları ile anlatılmış o iki pabuç, yine bizim İhsan'ın yalnızlığını, içine kapanıklığını ve ola ki, sık sık tutulduğu bu hüzünlü ve kötümser ruh halini simgeler.

İhsan Şurdum'u çeşitli dönemleri ile (rastlantılar sonucu) izlemek olanağını buldum. Tüm olanaklarını zorlayarak resim üstüne düzenli bir eğitim yapmak çabasını sonuna dek harcadı. Bu yüzden de her türlü yoksulluğu — özellikle yurt dışında — bol bol tattı. Yaşamını ressam olmak tutkusu içinde sürdürdü ve bir uzun süreden beri, kendi düşüncelerini, inançlarını yankılamakta çok başarılı, güzel yapıtlarını görmekteyiz. Şimdi karşımıza bu çabanın bazı örneklerini sunuyor. En çok sevdiğim yanı başta kendini olmak üzere, kimseyi aldatmayan, o içten geldiği gibi olan çalışması. Şurdum'u kutlarım.

Tabil Talustan

(Baştarafı 32. sayfada)

Tobil İsmail, Tseyko Baserbiy, Tlebıçe Mire, Dığuj Kurman, Lağuç Cemaleddin gibi daha birçok ozan, pedagog ve yazarların yetişmesinde etken olmuştur.

Hiçbir güçlükten yılmayan bu büyük eğitimci 1956 yılında ölmüştür. Çarlık yönetimini, 1917'den 2. Dünya Savaşına kadar olan dönemi ve savaş sonrasını görmüş, üç devri yaşamış, tüm bu devirleri karşılaştırarak değerlendirmesini bilmiş örnek bir halk öncüsü, örnek bir insandır Talustan.

Muhaceret kesiminde, toplumumuzun sorunları ile uğraşmayı görev bilen gençlerimizin Tobil Talustan'ı örnek alması umuduyla bağlayalım sözümüzü.

yismeyl ö

---

1. Burada Abaza deyiminden Karaçay-Çerkessk Özerk bölgesinde yaşayan Aşıwa ve Aşkarıwa halkı anlaşılmalıdır.
2 Teberda, bugün Karaçay-Çerkessk Özerk Bölgesinin dağlık ve kış sporlarıyla ünlü bir kentidir.
3. Din adamı,
4. Abaza Literatura Aşakugılara, Tığu Vladimir, 1968 Çerkessk
5 Na Podeme, 1930, s. 4
6. Zuħi, Tobil Talustan, s. 16, 1958 Çerkessk.

YAMÇI İLE BİR PAZAR

Dakhenef iki çocuğunu sıkıca giydirip mandolin kursuna gönderdikten sonra, kendisine ve kocasına birer demli çay doldurup kahvaltı masasının kenarına oturdu. Hemen yanındaki dikiş makinasının üzerinden Yamçı mecmuasını eline alıp biraz karıştırdıktan sonra kocasına:

— **Bak sana bir şiir okuyacağım. İlk okuyuşumda pek saçma sapan bulmuştum. Dün düşünerek tekrar okudum, ilginç buldum,** dedi. Her satırını okuduktan sonra, yazarın ifade etmek istediklerini kendi düşüncelerine göre açıklamaya başladı. Bazan gülüyor; zaten ismi üstünde **«saçma sapan bir şiir»** diyor, bazen de ciddileşiyor. **«Kamu düzeniyle fark var aramda»/«Tek çare arada kovboy filmlerine gitmektir»** bunalımını ne güzel anlatıyor. Hepimizin bunalımı, içimizdeki tedirginlik bu. Hepimizin **«gümüşleri karardı»**, **«Atlarımızla»** birlikte **«adetlerimizi»** ve **«İçimizdeki cevheri»** de gömdük.

Yabğe, orta yaşta bir insanın ağırlığıyla dinliyordu eşini. Bazen de dışarıda yağan karı seyrederken, sis içerisinde kaybolmuş torosları görmeye çalışıyordu dalgın gözlerle. Soğumuş çayının son yudumunu içtikten sonra; şiirdeki kederden oluşmuş havanın yarattığı bilinçlenmiş hüzünü dağıtmamak için :

— Sen okumana devam et, bugün ben toplayacağım kahvaltı masasını.

— **Aaa!.. Her yemeğin arkasından bir Kafkas mecmuası okuyayım da masa toplama işini on yıldan sonra sana yaptırayım bari,** diye kocasına takıldı Dakhenef.

Yağbe, temizlenmiş masaya Kafkasya'da basılmış bir Kabardey, bir de Türkiye'de hazırlanmış Abzakh alfabesi koyup, Çerkesçe okuyup-yazma çalışmalarına başlamak istedi. Fakat eşi dergiyi bir baştan bir başa geçiyor her parçayı adeta didikliyordu.

— **Ropörtajlarda yazarın bağlayıcı sözcükleri araya fazla girmese daha akıcı bir yazı elde edilemez miydi? Ne dersin** dedi. Yabğe içinden, **biz çok güzel tenkit yaparız ama ortaya bir şey koyamıyoruz** diye geçirdi. Sonra da:

— Düşüncelerini cesaretle yazabilen, uyuyan halkına birşeyler vermeye çalışan bu gençleri takdir edeceğimize işe hemen tenkitle başlamayalım, dedi.

Dakhenef, sözlerinin yıkıcı tenkit şeklinde nitelendirilmesi endişesiyle eşine kırgın bir bakış fırlattı.

— **Eleştirilmeyi ve demokratik tartışma forumu açılmasını kendileri istiyorlar...**

Biz bize başlıklı yazıdan birkaç paragraf okudu.

— Söyle anlayabildin mi? Bu kadar öztürkçe kelimeyi neden kullanıyorlar? Bize mi düştü Türkçeyi özlendirmek. Sonra hitabedilen toplumumuz böylesi yazıları anlayabilecek mi?

— **Anlaşılan önce aydınlara hitabetmek istiyorlar. Bütün dünyada milli şuur öncelikle aydın zümrede uyanır, sonra fikirler yavaş yavaş halka iner.**

— Güzel ama köylüsü ile kentlisi ile her cins halktan abone toplayarak mecmuayı yaşatmaları için daima almalarını öneren sen değil misin? Okumaları için yamçı'yı verdiğin hemşehrilerin de aynı mealde yazı dilini anlayamıyoruz şeklinde şikayetlenmediler mi?

— **Aslını bilmeyen aydına da halka da menşeini öğreten, ne yapması gerektiğini, anlaşılabilen yazılarla hitabetmek, sanırım daha faydalı olur.** Yabğe, karısının haklı eleştirisine böyle cevap verdiyse de kendi kendine; topluma hizmet edilsin de bir hedef gösterilsin de hangi tür yazı şekli olursa olsun, mühim değil dedi.

Dakhenef her gün halkının tabanını oluşturanlarla beraberdi. İsteklerini, sevdiklerini ve çoğunluğunun politik meylini de biliyordu. Karıştırmakta olduğu mecmuada, «Bir gün gelir» şiirinde geçen «emekçi» sözcüğüne değindi.

— **Yazarlar, şairler bizim durumumuza düşmüş toplumlarda halklarının önderidirler. Halkını tanımayan, onların fikriyle politik yapısına ters düşen yazar ve düşünürler gösterecekleri yol doğru da olsa halk kitlelerinde gereken güveni sağlayamaz, onları arkalarında sürükleyemezler.**

Ağarmaya başlayan saçlarını eliyle taradıktan sonra düşünceyle yoğrulmuş kafasını ağır ağır karısına doğru çevirip

— Sana hak vermemeye imkân yok. Artık tabana inilmeli, yalnız, lisan-ı münasiple giriş yapılmalı. İnandırarak, gönülden bağlanarak hazırlanmalılar.

— **Gayet tabii. Onların inanç ve politik durumları nazar-ı itibara alınarak onlara ters düşmeyerek yavaş yavaş oluşturulmalıdırlar.**

Yabğe fikirlerin, halk kitlelerine damla damla verilmesiyle nihaî maksada daha çabuk gidileceğini biliyordu. Bugünün iktisadi ve sosyal koşullarında süratle tükenen bir topluluk vardı. Bu durumu gören bizim gibi yığınla Çerkes, büyük bir susamışlıkla artık son sözleri söyleyecek bir dergi bekliyordu. Bu dergi susamışlar için bir umuttu. Bu durumu çok iyi bilen Dakhenef

— Nasılki çocuklarımızı gözümüzle bir tutup onların üstüne titriyorsak mecmuamız da, hizmet etmek istediği toplumun bir çocuğu gibi korunmalı ve yerine göre yönünü çizeceği insanların kaderiyle ilgili eleştirilere açık olmalı.

Dakhenef'in heyecanlı nutku çalan zille kesildi. Kıpkırmızı bir yüzle kalktı. Çocuklar dönmüştü. Üstlerindeki karı çarptı. Küçüğü, Yamçı mecmuasını kaptı, ablasına seslendi:

— **Bak abla, sana bu karikatürü anlatayım: Bu Çerkes adamın aklında para var. Öteki adamlar da para verip kızı almak istiyorlar. Kız da bu adama varmam diye ağlıyor. Babası keyiflenmiş dilini şaplatmadan edemiyor.** Arkasından öbür sayfadaki karikatüre geçti. **Burada kızı isteyen bir Çerkes. Kız ona varacağım diye seviniyor. Ama babası neden burada kocaman olmuş? Hem de kaşları çatık. Halbuki bu ne güzel çocuk. Göğsü fişekli de...**

Anne çocuklarına uzun uzun baktıktan sonra, tam olarak anlamasınlar diye Çerkesçe söylüyor:

— **Ben esas bu çocuklara acıyorum. Bu yaşta hergün Çerkeslikten bahsediyoruz, kulakları doluyor. Okulda, marşlarda ise başka bir şey aşılanıyor. İkisi arasında bocalıyorlar. Huzursuz ve mesut olamayacak evlâtlar mı yetiştiriyoruz?**

Büyüğü, annesine manalı manalı baktıktan sonra

— **Bizden bahsediyorsunuz değil mi?** dedi.

Küçük de babasına: dışarıyı işaret edip

— **Bak kar yağıyor.** Sobayı da gösterip; **bak soba da yanıyor** diye göz kırptı. İkisi birden **haydi baba yine Oşhamafe'yi anlat,** diye babalarını verdiği bir sözü tutması için sıkıştırdılar.

Yabğe, kafasındaki kederi dağıtmak için derin bir nefes aldı. Kafkasların doruklarını ararcasına kısık ve buğulu gözlerle karlı Toros dağlarına baktı.

— **Derler ki, Kafkasya'da Cenneti ya eteklerinde yahut tepesinde taşıyan bir dağ varmış. «Adına Oşhamafe denirmiş»** diye, masalına başladı.

Yabğeko A.

YAMÇI

Kar,
Fırtına,
Tipi
Dindi...
Donmuş kalpler,
Uyuşmuş eller
Yamçımızla sevindi.
Çöken umutsuzluk,
Sinen mutsuzluk silindi.
Gözler parıldadı,
Uykudan uyandı.
Doğan gün ışığı
Yamçımda toplandı.
Soğukta körlenen düşünler,
Yamçımın ılıklığıyla
Filizlendi.

Bezeroko K.

YAMÇI

Dolu dizgin
Gelen atlı
Kartal gibi
Sanki kanatlı

Üzerinde yamçısı
Çerkes Delikanlısı

Yamçı ışığında
Çelikleşti bilekler
Yamçı yolunda
Demirleşti yürekler

Üzerinde yamçısı
Çerkes Delikanlısı

Oku okut yamçını
Onunla paylaş acını
Kıracak kolundaki
Esaret zincirini

KANUKO Cemil

YAMÇIMIZLA

Yamçımızla
Duygulara
Düşüncelere,
Çizgilere
Bir yuva kurduk
Yuvasızlara...
Bir yuva kurduk
Gurbettekilere,
Aynı yolun yolcularına,
Kendine dönmek isteyenlere
Bir yuva kurduk.
Yuvasızlara...
Bir yuva kurduk
Yamçımızla...

Janberd

ünlülerden seçmeler

EMILIO PRADOS (*)
(1899 - 1962)

1899 yılında Malaga'da doğdu. Manuel Altolaguirre ile birlikte «Kıyı» dergisini kurdu. Ve yıllarca bu dergiyi yönetti. Coşku ve güzel deyişleriyle yüklü şiirleri toplumsal sevgi bakımından önemli özellikler taşır. İspanya'da iç savaş bitince yurdundan ayrılarak Meksika'ya gitti. 1962 yılında orada öldü. Eserlerinin başlıcaları Zaman (1925), Dönüş (1927), Yer altı kıçkırığı (1936), Unutmuşluğun anısı (1940), Kapalı Bahçe (1946), Yazılı taş (1961) dir.

ÖZGÜR SESLER VAR

Özgür sesler var
ve zincire vurulmuş sesler.
Taş var, odun var, ak alev var, yaladığını kemiren,
insanlar var, düşlere karşı kanayan,
patlamış kulak zarları var,
üzerine yıkan umutsuz sokakların!

Eller içinde kımıldamadan duran her şeyde sınırlar var,
bir yara gibi koşup duran her şeyde, bir yara gibi kaçan,
sınırlar var, güneş uyuklarken, dokunulmaz kumlarda,
ve yıldızların bu aldatmayan aydınlığında
sınırlar var!
Hak istemeyen ve direnmeyen, rahat ve uysal konuşmalarda
birden bir fırıldak gibi karınlardan sıçrayan
ve döne döne yıkılan göbeklerde
sınırlar var!

Çağrıda bulunmayan bir haykırmada
ve de soru sorulduğu bir sırada
kesile kesile dökülen her sıvıda
sınırlar var!

Dostluklarda sınırlar var,
Ferman dinlemez şu sevdalı çiçeklerde
sınırlar var,

cisimler var,
özgür sesler var,
zincire vurulmuş sesler var!
Durgun denizerde sessiz soluksuz giden gemiler var,
derin bataklıklara gömülen gemiler var,
ha çürüdü ha çürüyecek gemiler!
Ay ışığında serilmiş örtüler var,
karanlıklar altında gölgesiz vücutlar var,
yoksulluktan titreyen vücutlar!

Damarları içinde uyuyan ve dinlenen kanlar var,
ölümün sesine uyup hora tepen ve bağıran kanlar var,
sızan kanlar var türkü çığıra çığıra ellerden, kollardan,
kendi taslarında kımıldamadan çürüyen kanlar var!
Camları buğulandıran kanlar var, hem hiç gereği yokken,
kanlar var, sorular sora sora yürüyen, durmadan yürüyen,
deli bir kurşun gibi fırlayan, zıplayan kanlar var!

Hiçbir zaman teslim olmamayı göze alan,
ve damla damla durulaşıp düzenini kuran kanlar var,
ve konuşmayan kanlar ve konuşan kanlar,
ve susan ve susturulan kanlar var!
Süzülen kanlar var pıhtılaşıp kirli dokumalar arasından,
damarların içinde tıkanan, dışarı çıkamayan, soluk ala-
mayan,
bitti bitecek kanlar var!
Özgür sesler var
ve zincire vurulmuş sesler,
eriyen sözcükler var havayla çarpışır çarpışmaz,
ve bir yalım gibi duvarlara çarpan yürekler var!

Sınırlar var,
vücutlar var,
demirlerin kaskatı haçları altında
ezile ezile can veren kanlar var,
tatlı tatlı gezinen kanlar var
ağaçların gölgelerine sığınmış!

Acısız kedersiz insanlar var,
düşlere yaslanıp yangelen insanlar,
ve patlamış kulak zarları var,
sızlamadan, taşların üstüne yıkılan!

Özgür sesler var
ve zincire vurulmuş sesler!

* Dünya Halk ve Demokrasi şiirleri, Antoloji I, s. 115, 117, 118.
(Çeviren : A. Kadir — Süleyman Salom)

OKUYUCU MEKTUPLARI

Sayın R. Uğur, HAVZA

İçtenlikli mektubunuza ve sıcak ilginize çok teşekkür ederiz. Önerdiğiniz gibi dağıtım için her sayıdan 10 adet adresinize postalanacaktır. Değerlendireceğinizden kuşkumuz yoktur. Her bakımdan katkılarınızı, eleştirilerinizi, isteklerinizi ve önerilerinizi bekliyoruz. Güçbirliğini sağlayabildiğimiz ölçüde sorunlarımızı çözümleyebileceğimiz bizim de yürekten benimsediğimiz bir gerçektir. Artık daha fazla gecikmemek umut ve dileğiyle..

Zentralkomitee der Tscherkessischen Organizationen — ALMANYA

Yakın ilginiz ve beraberliğimiz bizlere güç katacaktır. İlginizin devamlılığını bekler, çalışmalarınızda başarılar dileriz. Mektubunuz, ikinci sayı baskıya verildikten sonra elimize geçtiğinden bayram ve yeni yıl tebriklerinizi yayınlayamadık. Özür dileriz.

West Europäisch - Kaukasischer Kulturverein — ALMANYA

Dergiler adresinize ödemeli olarak değil, normal postayla gönderilmiştir. Yakın ilgilerinize teşekkür eder, devamını bekleriz.

Sayın T. Akyüz — ÇORUM

Mektubunuzu ve dergilerin bedelini aldık. Teşekkür eder, ilginizin sürekli olmasını bekleriz.

Sayın H. Fidanoğlu — ESKİŞEHİR

İçtenlikli ilginiz bize güç verdi, teşekkür ederiz. Adresinize her iki sayıdan 25 er adet postalanmıştır. Bundan böyle çıktıkça aynı sayıda gönderebileceğimizi ve memnuniyetimizi bildiririz. Tüm arkadaşlara selam ve saygılar.

Sayın F. Seyhan — KARS

Mektubunuz ve abone bedeli alınmış olup abone kaydınız yapılmış ve dergiler adresinize postalanmıştır. İlginizi bekler, başarı dileklerimizle teşekkür ederiz.

- **Sayın Ö. Şişman — PINARBAŞI**
  İlk iki sayı adresinize gönderilmiş olup, abone bedelini dergideki adresimize gönderdiğinizde abone kaydınız yapılacak ve her sayı muntazaman gönderilecektir. İlginize teşekkür ederiz.
- **Sayın R. Şahal — BANDIRMA**
  Samimi ilginiz bizi sevindirdi. Sizin gibi dergiyi çıktıkça almak isteyen arkadaşlarımızın sayısını bildirirseniz o kadarını topluca adresinize gönderebiliriz. Şimdilik her sayıdan üçer adet gönderilmiştir. İlginizin sürmesini bekler, teşekkür ederiz.
- **Sayın M. Aydemir — SİVAS**
  Samimi mektubunuz bize cesaret verdi. Teşekkür ederiz. Aydınlarımız temel sorunlarımıza eğilirler de bir iş ve güç birliği sağlarlarsa her şey yapılabilecektir. Derginin daha geniş kapsamlı, lüks biçimli ve daha bilimsel olması da, hatta daha çok sayıda dergilerimizin olması da buna bağlıdır. Bu birliğin sağlanmasında artık gecikilmemesi umut ve dileğiyle saygılar sunarız.
- **Sayın M. Baytam — ADANA**
  Ödemeli gönderirken sizden beklediğimiz ve umduğumuz ilgiyi mektubunuzda dile getirdiniz. Abone bedeli ödenmek üzere çıkan sayılar adresinize gönderilmiştir. Adana için gerekli sayıyı bildirirseniz hemen gönderebiliriz. Her Adıge'nin her olumlu çabasını elden geldiğince değerlendirmek istediğimizi ve bundan sevinç duyacağımızı yineler ilginize teşekkür ederiz.
- **Sayın Şamil Özbek — DÜZCE**
  Dergimizin amacı sayfalarımızda açıkça görülmektedir. Muhacerette hergün biraz daha yokluğa akan Adığe halkının ulusal varlığını sürdürebilme olanaklarına kavuşması her Adığenin ortak dileği ve ereği olmalıdır. Körü körüne herhangi bir ideolojiye angaje olunmaması, Adığe'yi Adığe kabul eden ve Adığe olarak yaşamını sürdürme çabasına katkıda bulunan herkese saygı duyulması aklın gereğidir. İlişkilerimiz devam ettikçe daha iyi tanışma olanağı bulacağımız kuşkusuzdur. Dedi - kodulara değer vermemek gerekir. İlginizin devam etmesini bekler, teşekkür ederiz.
- **Sayın S. Yararbaş — SEYRANBAĞLARI,**
- **Sayın E. Sezgin — EDİRNE,**
- **Sayın A. Özer — HAMSİKÖY,**
- **Sayın M. Avcı — İSTANBUL**
  Tek derginin ödemeli gönderilmesi uygun olmadığından bu defaya mahsus olmak üzere ödemesiz olarak gönderilmiştir. Karşılığında posta pulu gönderilmesi uygun ve pratiktir. İlginize teşekkür eder, devamını bekleriz.